

Pavel Josip Šafařík.

(V spomin stoletnice njegovega rojstva sestavil *Fr. Vidic.*)

(Konec.)

Na Češkem so se bile razmere med tem časom precèj izpremenile. Književnost se je začela razcvitati, in nastopili so v letih 1820. do

1830. možje:

Kollár, Čela-

kovský,

Chmelenský,

Šneider, Vina-

řický in Sušil,

ki so s pes-

mimi, polni-

mi ognjenega

domoljubja,

vspodbujali k

delu. L. 1830.

se je ustano-

vila po priza-

devanju Jung-

mana, Presla

in Palackega

„Maticе če-

ská“, katera

je izdajala raz-

na dela. Leta

1827. je začel

izhajati „Ča-

sopis českoga

muzeja“, ka-

teremu je bil

Palacký ured-

nik. Toda v

šolah in ura-

dih češki jezik

še ni imel no-

bene veljave.

V takih raz-

merah je pri-

šel torej Ša-

fařík v Prago,

kjer so ga prijatelji sprejeli z veseljem. Vlada

pa ga ni bila nič vesela in je z nekako neza-

upnostjo zasledovala njegovo delovanje.

„DOM in SVET“ 1895, št. 14.

Šafařík je bil izpočetka brez službe. Njegovi prijatelji, v prvi vrsti Palacký, so zlagali denar, katerega so mu dali kot muzejsko do-

tacijo, da mu

zagotovijo

obstanek. Ša-

fařík sam ni

nikoli zvedel,

da je bil to le

dar iskrenih

prijateljev.

Tesna vez

prijateljstva je

vezala Šafa-

řika s Pala-

ckini; poma-

gala sta drug

drugemu pri

literarnem de-

lu. Kmalu po

prihodu v Pra-

go je pisal Ša-

fařík Kollár-

ju: „Bez Pala-

ckého zde věci

nejdou jinak;

on jest jediný,

který to vše-

cko v běhu

udržuje. Vý-

borný Jung-

mann celý ve

Slovníku vězí

a ovšem do-

bře dělá.“ In

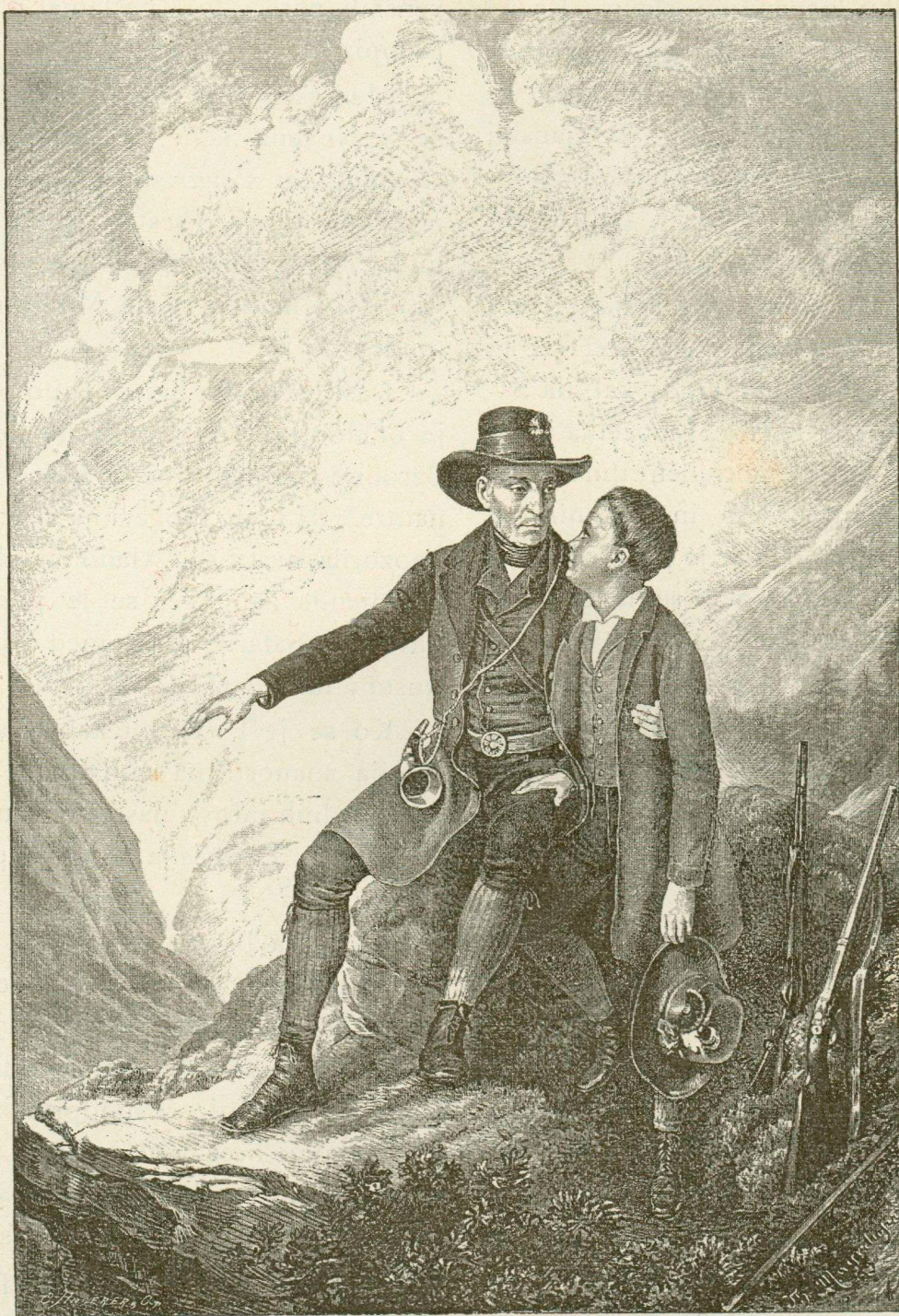
malo pozne-

je: „Palacký

... jest duše

všeho našeho

jednání.“ — Nekoliko si je prislužil Šafařík kot urednik „Světozora“, ki je izhajal leta 1834. in 1835. V prvi vrsti pa se je posvetil slo-

Nadvojvoda Ivan, dobrotnik Štajerskega, umrl 1. 1859.

vanski zgodovini. Odtegnil se je tako rekoč popolnoma svetu, živel le učenju in občeval samo z literarnimi prijatelji. Doma pa so ostro pazili, da ga niso motili. — In l. 1836.—1837. so izšle s pomočjo „Matice české“ „Starožitnosti slovanské“, največje njegovo delo, kritična in temeljita razprava o najstarejši zgodovini slovanskih narodov. Ves učeni svet je občudoval slavno delo in se čudil velikemu duhu Šafaříkovemu. Delo je zaslulo kmalu po celem svetu in doneslo Šafaříku nevenljivo slavo. Razne učene družbe in akademije so ga imenovale pravim in častnim članom. „Starožitnosti“ so se kmalu prevêdle v razne jezike; Bodjanskij jih je prevel na ruski jezik (1838 Moskva), Bonkowski na poljski (1842), Mosig v. Aehrenfeld na nemški jezik (Leipzig 1843/44).

A delo ni bilo končano. Po Šafaříkovem načrtu je bil to le prvi del, drugi del pa bi moral obsegati kulturno zgodovino; žal, da Šafařík ni dovršil svojega načrta. Izpočetka je bil preveč zmučen in je bil potreben miru, pozneje pa je prišlo drugo delo in potisnilo to vprašanje bolj v ozadje. Vendar je priobčil nekaj posameznih razprav, nanašajočih se na ta predmet, v „Časopisu českého muzeja“.

L. 1837. je dobil od vlade mesto cenzorja za beletristiko z letno plačo 400 gld. in l. 1838. do 1842. je prevzel uredništvo „Čas. česk. m.“, kar je jemalo mnogo časa; zlasti cenzura je bila mučna in duhomorna in ga zapletla večkrat v razne homatije.

Kljub temu se je marljivo bavil s slovstvenozgodovinskimi vprašanji in je priobčil več razprav. Posebno se je zanimal za staročeško književnost. S Palackim je objavil leta 1840. „Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache“, potem zagovor „Libušinega soudu“ in še marsikaj proti ugovorom Kopitarjevim.

Šafařík, Jungman, Čelakovský in Hanka so sistematično raziskovali staročeške rokopise in priobčili razne razprave. Leta 1845. je dokončal Šafařík spis: „Počátkové staročeské mluvnice“, ki je bil namenjen za uvod k prvi knjigi: „Výbora“ in češke literature.

V zvezi s „Starožitnostmi“ je bilo etnografično delo „Slovanský národopis“ (l. 1842.) z etnografično karto slovanskih narodov (Zeměvid

slovanský). Tudi to delo je bilo znamenito; najlepši dokaz za to je, da so se v kratkem natisnile tri izdaje in da je „Narodopis“ prevel Bodjanskij na ruski jezik in Dalman na poljski. V „Narodopisu“ je razdelitev Slovanov v debla, njih jeziki, narečja; s kratkimi besedami je označena slovstvena zgodovina vsakega debla, slovarji, slovnice in zbirke narodnih pesmij. Dr. Karol Glaser se je v prvem zvezku svoje „Zgodovine slovenskega slovstva“ pri razdelitvi slovenskih narečij tudi naslanjal na Šafaříkov „Narodopis“.

Med vsem tem časom je zbiral Šafařík, kakor že v Novem Sadu, in pripravljaj tvarino za *etimologični slovar* slovanskih jezikov; priobčil je nekaj spisov o sestavi jezika v „Časop. česk. muz.“, toda ni mu bilo usojeno, da bi bil dovršil svoj namen. Šele Miklošič je nadomestil to delo l. 1886.

Dasi je Šafařík hrepenel po profesuri, vendar je odklonil l. 1841. ponudbo za vseučilišče v Berlinu in opetovane pozive v Rusijo. Upal je namreč, da bodo pogajanja z drugimi državami opozorila avstrijsko vlado. Toda zaman; ta se ni zmenila zanj, ker se je povsodi bala panslavizma. Šafařík je bil med tem imenovan kustosom na vseučiliški knjižnici v Pragi.

Ko se je l. 1847. ustanovila cesarska akademija znanostij na Dunaju, bil je Šafařík jeden prvih rednih udov; nastopal je uspešno in zlasti v seji dné 2. svečana l. 1848. prodrl s svojim mnenjem.

Želja, da bi se mu odprla pot do profesure, postajala pa je vedno krepkejša, in upal je, da se mu uresniči. L. 1847. je vložil sam prošnjo za ustanovo izredne stolice za slovansko filologijo; prošnjo je podprl s krepkimi in prepričevalnimi besedami, in dné 11. sušca l. 1848. se mu je uresničila dolgoletna želja: Šafařík je dobil dovoljenje, da čita na vseučilišču o slavistiki. A še predno je imel priliko nastopiti prvič na svojem novem mestu, preprečilo je nemirno in viharno leto 1848. njegove načrte. Težko mu je bilo, a odpovedal se je stolici, katero je potem zasedel Fr. L. Čelakovský, do-dosedanji profesor v Vratislavi.

Po letu 1848. je bil Šafařík večkrat pozvan v komisije, ki so se bavile z učnimi načrti;

vedno je zastopal stališče ravnopravnosti tudi za slovanske jezike. Pomagal je sestavljati češko pravno-politično terminologijo (1850) in znanstveno terminologijo za srednje šole (1853). Dne 25. mal. travna leta 1848. je dobil mesto bibliotekarja na praškem vseučilišču, katero je z veseljem in hvaležno sprejel.

Dasi je Šafařík posvetil vse svoje sile večinoma znanosti, ni se popolnoma umaknil političnemu življenju; burni njegovi valovi so ga potegnili s seboj.

Sprožila se je misel o slovanskem kongresu, ki naj bi se vršil v Pragi in označil želje slovanskih narodov avstrijskih. Dne 31. vel. travna l. 1848. se je sestavil kongres v treh skupinah: jugoslovanski, poljsko-maloruski in češki; v zadnji so volili Šafaříka za predsednika. Dne 1. rožnika pa je bil izvoljen celó predsednikom kongresa. Imel je važno nalogo, in vse bi se bilo dobro obneslo, da ne bi bili Poljaki napravili razporov. Nemiri, ki so nastali nato v Pragi, spravili so se v zvezo s kongresom, ki na ta način ni dosegel svojega smotra. Po kongresu se je Šafařík popolnoma umaknil političnemu življenju; odklonil je državnozbornski mandat in sprejel le deželnozbornskega, ker je upal tam delovati za preosnovo šol.

Znanstvene študije je posvetil Šafařík sedaj glagolici. Potovanje ruskega učenjaka Grigoroviča po Atosu, Macedoniji in Bolgariji je izdatno razsvetlilo to vprašanje. Mnogo sta k temu pripomogla tudi hrvaška učenjaka Kukuljević in Brčić.

Sad Šafaříkovega raziskavanja je bila razprava: „*Památky hlaholského písemnictví*“ 1853, v kateri je označil cirilico za starejšo, glagolico pa umestil v čas Cirilovih učencev. Ko pa je prof. Const. Höfler našel praške glagolske odlomke, v katerih se je poznal sled staročeškega vpliva v staroslovenščini, premenil je svoje mnenje in prisodil glagolici večjo starost. Ko se je pripravljajal za daljšo razpravo, zadel ga je hud udarec. Leta 1857. mu je začel pešati um, in pokazali so se znaki blaznosti. Preobilo delo je bilo tega krivo. K sreči se mu je zdravje zopet povrnilo, in v grudnu leta 1857. je dokončal razpravo: „*Ueber den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus*“. To je bilo nje-

govo zadnje večje delo, v katerem je spoznal in dokazoval, da je glagolica starejša in iznajdba Cirilova. Marljivo se je bavil tudi s spisi Chelčičkega in Jana Blahoslava, toda njegovi živci so bili že preveč vznemirjeni, in l. 1860. je zopet zbolel. Duh se mu je zopet stemnil in 23. velikega travna l. 1860. je skočil v Vltavo. Rešili so ga še o pravem času; nepričakovano naglo je zopet okreval, in čez osem dnij so ga že lahko obiskavali prijatelji in se razgovarjali z njim. Preselil se je potem za nekaj časa v Radaun pri Dunaju, da si odpočije od prevelikega napora in se zopet okrepi. Dne 30. vinotoka l. 1860. je stopil v pokoj, katerega si je bil pošteno zaslužil. Žal, da ga ni mogel v zasluženi meri uživati. Vid mu je začel pešati in roka mu je postala nerabna. Vrnil se je zopet v Prago l. 1860., ko je bil čez poletje precèj okreval. A že 26. rožnika leta 1861. opoldne je umrl v svojem stanovanju v Pragi.

* * *

Šafařík je bil učenjak v pravem pomenu besede. Vstrajno in brez odmora se je trudil, da bi pospešil in utrdil kulturni razvoj Slovanov. Hotel je pridobiti Slovanom pri drugih narodih veljavo s tem, da jim je pokazal, kake zaklade hranijo Slovani v sebi, v svoji tradiciji, v jeziku, literaturi in zgodovini. V ta namen je napel vse svoje moči in se ni ustrašil nobene zapreke. In dosegel je svoj namen. Pokazal je svetu, da so Slovani starodavni evropski narod, in ovrigel mnenje, da bi bili šele v poznejših časih prišli z drugimi barbarskimi narodi iz Azije.

Šafařík je bil resnicoljuben, in njegovo odkritosrčno vedenje ga je priljubilo vsem, ki so občevali z njim. Če je ocenjal dela drugih, ni nikdar bahavo kazal svoje večje učenosti; če je spoznal svojo napako, popravil jo je rad. Postavil se je vedno na pozitivno stališče in pisal le to, o čemer je bil popolnoma prepričan. Kako temeljita so bila njegova dela, dokazuje, da imajo še danes po tolikih letih stalno vrednost.

Po posvetnem blagu in odlikovanju ni hrepenel; dasi je bil mnogokrat v slabem gmotnem stanju, vendar je odklanjal vse ponudbe Nemčije in Rusije, kjer bi se bile njegove gmotne razmere sijajno zboljšale. Storil je to iz čistega

domoljubja, delati je hotel v domovini med svojim narodom.

Z mnogimi, velikimi učenjaki je bil v zvezi, tako z Grimmom, Preissom i. dr.; posebno pridno in zaupno je dopisoval Pogodinu, kateremu je mnogokrat tožil o svojem slabem stanju ter ga prosil za različne knjige in pripomočke. Opravičeval se je zato nekoč, pišoču: „Ne beračim za sebe, beračim za vêdo!“ — Žal, da je Šafařík večino pisem sam uničil.

Šafaříkova smrt je globoko pretresla vse slovanske narode. Pogreb je bil velikanski; nje-

govo truplo počiva na evangelijskem pokopališču v Pragi, blizu cerkve slovanskih apostolov, katera je čislal tako visoko. Velik spomenik kaže mesto, kjer počiva slavni učenjak slovanski. V biblijoteki praškega vseučilišča stoji njegov kip iz kararskega marmorja. Njegovo knjižnico in bogato zapuščino je kupil češki deželni zbor in jo oddal deželnemu muzeju; s tem je najlepše in najboljše počastil velikega moža.

O stoletnici njegovega rojstva bodi ta kratka črtica skromen spomenik slavnemu učenjaku tudi pri nas Slovencih!

Najlepši biser.

Náš skrbni oče, mili car,
Visok, mogočen si vladar.
Deset rodov ti speva slavo,
Devetnajst kron ti diči glavo,
Devetnajst kron demántnih, zlatih,
In polnih biserov bogatih;
Najlepši biser, car naš vrli,
Nedavno smo v Ljubljani zrlí,
In ta, o car, solzé so tvoje,
Ki točiš jih za ljudstvo svoje.

Zgodilo se veliko noč,
Da je prišla potresna moč,
Pustošila Ljubljano belo,
In strla nam jo skoraj celo.
Nesrečnim bilo ni tolažbe,
Obupnim bilo ni oblažbe.
Po oni toge-polni noči,
Ni bilo, ni je nam pomoči.
Ti spomnil, car, si se naróda,
Ki ga zadela je nezgóda.

Car, videl si nesreče kraj,
Pomiloval si nas tedaj,
Pomiloval in jokal z nami,
Pomiloval si nas s solzami.
Tedaj smo videli otroci
Najlepši biser v Tvojem oci.
Nesrečni — v radosti smo mrli,
Ko Tebe, car, smo v solzah zrlí.
Saj najsvetlejši, najbolj dragi
Tvoj biser sólza je, car blagi

Visoki Oče, večni Bog,
Ki osrečuješ zemlje krog,
Ohranjaj, čuvaj nam cesarja,
Osrečaj milega vladarja.
Najlepša krona carja venčaj,
In blagodejno mu obsenčaj
Naróde vse dvokrili orel,
Da slednji národ zanj bo gorel.
Mi pa za biser — solze zlate,
Mi kri, o car, darimo za-Te.

Anton Hribar.

Zvečer.

Zašló je solnce poletnega dneva,
V nižave ulega tihotni se mrak;
V naravi zavlada zdaj pokoj sladák,
Le slavec v grmičju veselo popeva
Pesem večerno.

Že zvezda pri zvezdi na nebu zaseva,
Nocoj ne zakriva noben je oblak;
Ves z vonjem cvetičnim najpolnjen je zrak,
In s čarobnim krilom noč tajna odeva
Obzorje širno.

Čuj, drevje po gaju na lahko šumeva,
In potok šepeče po kamenju jak:
Pobožne molitve šepét se zdí tak
Ki v blaženih hipih iz srca vskipeva
Tiho in verno.

Potóka šumljanje mi duša umeva,
Kot potok hitim, in tako hiti vsak;
V neznano daljavo nas vêde korak,
„Tje v večno morjé“ — mi vodica odmeva —
„Greš neizmerno.“

J. O. Golobov.

I. ZARJA SLAVE.

(Drama v petih dejanjih.)

Drugo dejanje.

Koprivnica. Taborišče.

1. prizor.

(Vojaki odnašajo z voza brašno čez prizorišče. Zadaj stojé huzarji.)

Prvi vojak.

Domá sem trikrat k mizi sedel,
Tu nisem se nikdár najedel.

Drugi vojak.

Ta Oger, ta lakotni Čeh!
Da bi udaril po obéh!
Verjemi, le ta dva sta kriva,
Da hrane dosti ne dobiva.

Tretji vojak.

Sebična sodrga in skopa!
Jaz vem, kaj nejevoljo vzbuja
Med kmeti, koder vojska stopa.
Desetko svojo Čeh ponuja
Za dvanajst novcev, ne deset,
In Oger za goldinar novcev
Imeti hoče sto in pet.
Zaradi teh koristolovcev
Pohaja vsem vojakom jed.

Prvi.

Zakaj ceneje bi prodajal
O času vojnem, no, zakaj?
Jaz s kmetom bi še bolj nagajal,
Denar jim vrgel vsak nazaj.

(Odnese svoj tovor.)

Prvi huzar.

Da zdaj že gledam vojsko gladno,
To meni se sumnivo zdi.
Kjer je začetek slab, navadno
Tam tudi konec dober ni.

Drugi huzar.

Jošt Gilgenberg in Kocijan
Veljata mnogo pri vladarji;
Jaz vprašam tiho in na stran:
Bog vé, kaj delata z denarji?

(Vojaki se vrnejo.)

Prvi vojak.

Poglejta le vojaške kroge,
Po vseh vrši prepir in črt!
Kjer ni jedinosti in sloge,
Tam stremijo v gotovo smrt.

Drugi.

Med tako zmesjo nisem bil,
Odkar živim na božjem sveti.
Nikdar se nisem še boril
Z razbojnikom, ki tu je v četi.
Ni li razbojnik Laslav More,
Pomiloščen brez vse pokore?
In on zdaj hodi v vojni svèt,
In mi mu klanjamo hrbèt.

Prvi huzar.

Le pazi, da te kdo ne sliši,
In tvoj hrbèt bo hitro viši.

Tretji vojak.

Obeta se nam pridno zdaj
Denar in čast in dobra piča.
Ko mine boj, le dobro znaj,
Ne bodeš videl nič beliča.

Prvi vojak

(tretjemu.)

Kam siliš, mršava prikazen!
Le vrni se lepó z menoj!
Pobrali vse smo; voz je prazen,
Kot tvoj želodec, ali moj.

(Odidejo, huzarji za njimi.)

2. prizor.

Kacijanar. Nikolaj Turen.

Nikolaj.

Gospod, jaz prosim vas, bodite mirni!
Od nekđaj naglih besedij je Šlik
In morda mislil ni tako hudó.

Kacijanar.

Hudó ni mislil? Mislil je oholo,
In vsakega bi žalil s to besedo.
„Pokoren mi ne bode?“ Kdo ga sili?
Pokornost njega ni mi v tako čast,
In bodi grof in vseh junakov prvi!

Nikolaj.

Ustrašil sem se res, ko mi je Ungnad
Zaupal Šlikovo opomnjo. Bog,
Tako sem mislil, v teh nevarnih časih,
Ko moral stati jeden bi za vse
In vsi za jednega, boji se grof
Za svojo čast, poteza se za prednost.
Vsa naša vojna bi zeló zbok tega
Utegnila trpeti . . .

Kacijanar.

Ni strahú.

Tako malenkosten ne maram biti.
Blaginja obča mi leži ob srcu,
In ta mi dé: Ukloni se, potrpi,
Četudi si poveljnik ti najvišji.
Prijazneje sem njega jaz pozdravil,
Kot mene on. Do mesta Varaždina
Naproti sem mu hitel s težkim srcem
Ne kot k podložniku, temveč kot k drugu.
Če hoče, lahko vodi vojni svét,
Poslednja sodi mu beseda vedno.
Kaj hočem več? Naj li odlok kraljevi
Nazaj odpošljem? Ali kaj? Povejte!

Nikolaj.

Zato smo vam hvaležni vsi, gospod.
Saj vemo, da modrejši prej odneha.
Kdor več stori, ta višje naj se ceni.
Bodimo zložni, vódi nas načelo:
Za vero, dom in kralja — ne zasé!
Bodočnost, upam, bode nam odkrila,
Kdo prvega je vodstva vreden bil.

Kacijanar.

In kaj je z brašnom? Ali pač prispeva?

Nikolaj.

Poglejte! Baš prihaja Gilgenberg. —
O ta zmešnjava, strašni ta nered!

3. prizor.

Prejšnja. Gilgenberg.

Gilgenberg.

Tako ne gré. Razmišljati je treba.
Upirajo se kmetje vedno bolj.
Pohaja živež, godrnja vojak.
Jaz nisem več nalogi svoji kos.

Kacijanar.

Izdali vendar točen smo ukaz
Gledé denarne cene desetíc,
Goldinarjev. Kdo dela še nered?

Gilgenberg.

Podravski kmet je najbolj imovit,
A tudi trd. Nikomur ne zaupa,

Odkar je Čeh ponujal desetico
Za dvanajst novcev, Oger svoj goldinar
Za sto in pet. Razložil sem pogodbo,
Določil staro vrednost, a zastonj.
Vse skriva živež in vzdihuje, tarna,
Da jedva morejo samí živeti,
Da zemlja pomandrana ni rodila,
Da smo prepozno jim prišli v pomoč.
Ob kratkem, vse zaupanje je strto.
Vojaki gladni si jemljó samí
Pridelke skrivoma in silovito.

Kacijanar.

Kdo jemlje? Ali ni smodnika več,
Da postreli upornike in tate?
Na mestu, brez odloga padi vsak,
Ki ni pokoren vsem ukazom našim.

Nikolaj.

Da vprašam, ali ni vesti nobene,
Kdaj pride vojska dednih deželá!
Ni čudno, da pohaja toli brašna.
Brez dela tu sedimo in jemó,
In vendar bili bi v tem času lahko
Pred Osekom že davno.

Gilgenberg.

Prav gotovo.

Kacijanar.

To naša krivda ni. Povedal sem.
Zato nasledkov tudi nismo krivi.
Da smo iznova živo naročili,
Naj pašči se armada zaostala,
To veste tudi. Toda kaj pomaga!

Nikolaj.

Gotovo je poslanec ta vojak.

(Ozró se.)

4. prizor.

Prejšnji. Vojak.

Vojak.

Prijezdil sem iz Vrbovca do vas.

Kacijanar.

In kaj poročáš?

Vojak.

Neprijetno vest.

Gospod moj, Luka Cakel, me pošilja.
Trdnjavo Zofo vzeli so nam Turki.
Prodirajo naprej, množé se vedno.
Vse ljudstvo obupava, kliče, joka
In sili k nam. A v Vrbovci samí
Na varnem nismo. Skoro pridrvé
Plenivci strašni tudi v naše mesto.
Zato je ta gospodov svét in prošnja,

Da précej vaša vojska se napoti —
Če cela ne, vsaj jeden močen del —
Do Vrbovca.

Kacijanar.

Da nimamo zaprek,
Imeli bi že Vrbovec za sabo.

Vojak.

Mi tam smo tudi čuli, da neredno
Dohaja brašno in celó pohaja;
Zato poroča vam gospod po meni,
Da v mestu hranimo za celo vojsko
Tri mesece zadosti vsega življa.

5. prizor.

Prejšnji. Lodrón. Šlik.

Lodrón.

Prišla je končno zaželená vest,
Da vojska dednih deželá se bliža.

Nikolaj.

Zahvaljen Bog!

Kacijanar.

Prišla je v skrajni čas.

(Šlik govori z vojakom.)

Av gust se bliža koncu, in jesen
Naznanja nam megleno že nebó.

Nikolaj.

Kaj je storiti zdaj?

Kacijanar.

Ves vojni svèt

Do mala zbran je tu. Sicer pa nam
Ugibati ni treba baš globoko.
Z vojaki svojimi i svetli grof —
Jaz pojdem s svojo četo — ako ljubo
Do Prodovca, da dvignemo pogum
Konjici in preplašenemu ljudstvu.

Vojak.

Če Turek Vrbovca se polasti,
Otmè nam tudi drago brašno tam.

Kacijanar.

In vaša volja, svetli grof?

Šlik.

Da gremo. —

Zavesa pade.

Ljubljana. — Pomóli z osehlím zelenjem.

6. prizor.

Skolasta.

(Poje.)

Lastavice,
Drobne ptice,
Srečno se vrnite k nam!
Ko vas gledam jaz na poti,
Želja se mi duše loti,
Da imam, kot vé, peroti,
Tudi jaz bi šla drugam.

Čez pogorje,
Reke, morje

V miren splavala bi kraj,
Da bi kraja pozabila,
Kjer sem srečne ure pila,
Kjer spominov vročih sila
Peče me globoko zdaj.

7. prizor.

Prejšnja. Jurij.

(Nekaj časa jo poslušá.)

Jurij.

Gospica spet otožna in sanjava.

Skolasta.

Ne moti me! Lepó te prosim, Jurij.

Jurij.

Strmeli ste mi spet v gorenjsko stran.
Gospica, tudi jaz strmim velikrat.
Na svetu ni tako lepó nikjer,
Kot v Begunjah. To vam pritram rad.

Skolasta.

Poglej, kako je vse zvenelo tukaj!

Jurij.

Kaj hočemo! Jesen se je pričela.

Skolasta.

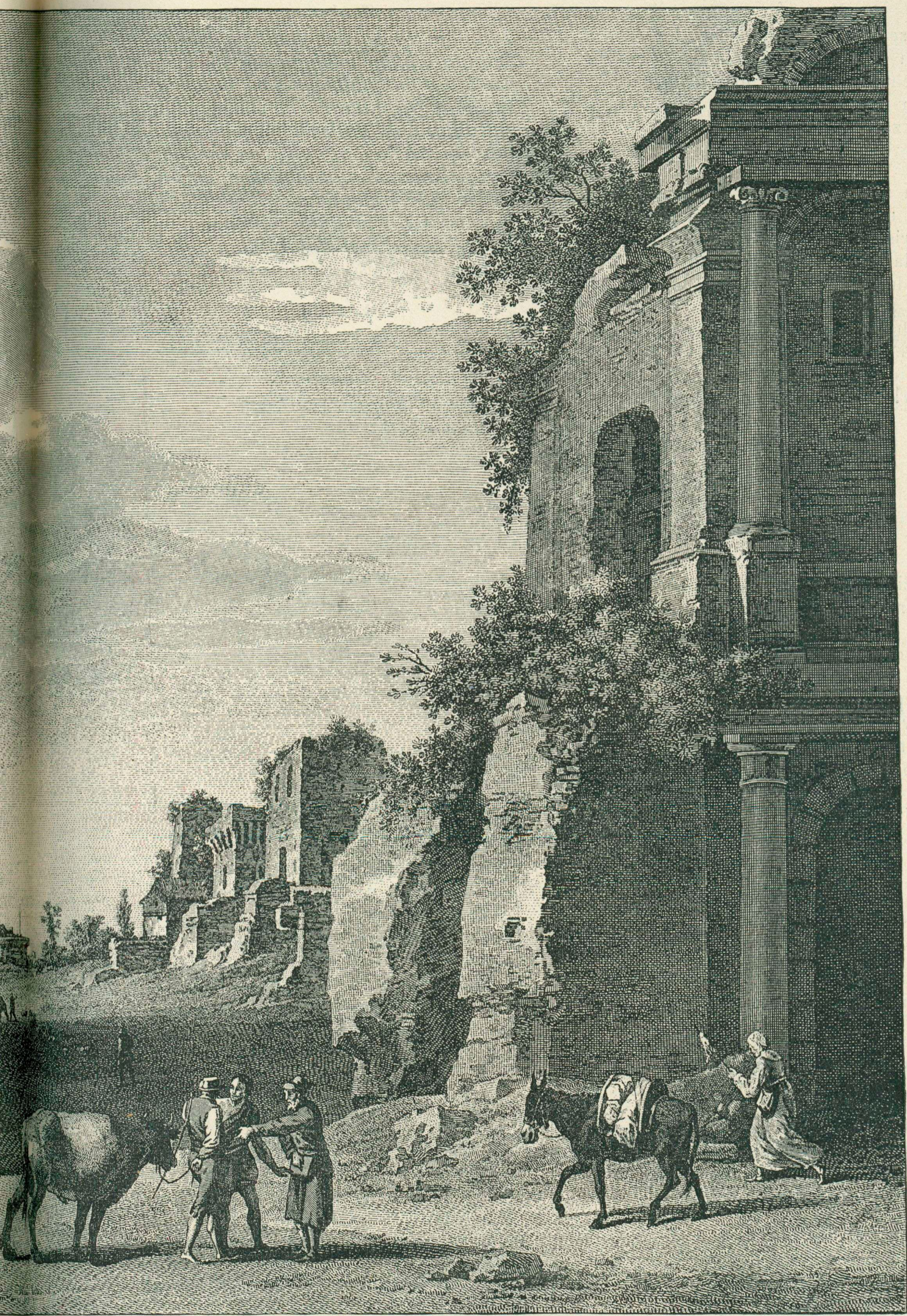
Jesen, o dà, jesen! — Tako se zgrudi,
Kar zemlja v vesni lepega rodí.
Kar sladkega življenje nam ponudi,
V spomin pekoč se hitro premeni.
Zatrti cvet, temà, viharjev bitev,
Vse govori: življenje je ločitev.

Jurij.

Počasi, hè! Ne veste, kdo sem jaz?
Zaljubljen nisem, pevec tudi ne.
Kdaj bil služabnik je sanjav kateri?
Nobeden pes ne sluša godbe rad.
Gospod me brcne, kadar mu je drago,
Potem pa sanjaj o lepoti cvetja.

Campo vaccino (nekdanji Forum roma)

romanum) v Rimu. (Slikal Jernej Breenberg.)

Skolasta.

Ne taji se! Tako mi ne govôri!
Na svetu ni človeškega srcá,
V katerem ne bi blažji glas zvenel,
In boren tisti človek, komur v srcu
Ta glas zamoril je življenja strup.

Jurij.

No, tega ne razumem, to ni zame.
Sicer pa nisem prišel sèm sanjarit.
Gospelj visokih danes ni doma,
In menda je to priliko porabil
Gospod duhovnik Primož. Spodaj čaka.
Pokličite ga k sebi, ako drago.
Pri vhodu bodem stražil jaz ta čas.

Skolasta.

Naj pride! Saj sem ponj poslala.

Jurij.

(Odide.)

Dobro!

8. prizor.

Skolasta.

Kakó težkó, težkó mu to zaupam,
In vendar moram, hočem mu celó.
In danes ravno plava v mojih mislih
On, ki borí se daleč ob očetu,
In danes ravno sladka mi podoba
Njegova pred očmi ljubó igrá.
Več dnevov mnogokrat ne mislim nanj
Takó iskreno, živo. — O, ti časi hudi,
Ki vedno butajo novice zlè
Na sluh, na zbegano srcé, in nam
Razburjajo, kalé najslajša čustva.

(Nasloni glavo na roke in se zamisli.)

9. prizor.

Skolasta. Primož Trubar.

Trubar.

Pozdravljam vas v imenu Kristovem.
Prišel sem, kakor ste mi naročili.

Skolasta.

Pozdravljeni bodite! Hvala vam!

Trubar.

Kaj zopet vam v srcé nemir izliva?
Mar vrivajo se novi dvomi v dušo?
Takó je prav, da vprašate za svèt,
Kdarkoli ni vam jasen náuk naš.

Skolasta.

O náuk mi je jasen in umljiv.
Vse drugo mi vrši po srcu, česar
Razkriti nisem mogla vam doslej
In kar takó težkó vam zdaj razkrijem.

Trubar.

Zakaj mi ne zaupate srcá?
Gospica, jaz sem mlad, priznavam sam,
Toda življenje moje je viharno,
In preje, nego sem si tiho žêlel,
V vrtinec sem življenja bil potisnjen.
Poznam človeka, ker poznam sam sebe:
Srcá teženje in duhá nepôkoj,
Zavisti jad in slaj ljubezni tople,
Junaštva jeklo in zlató zvestobe,
Zelenje upov, vere čisto luč,
Poznam vso dušo, vém soditi milo.

Skolasta.

Vi pač poznate Pavla Semeniča?

Trubar.

Imenoma. Drugače ne. Zakaj
O njem ste me vprašali?

Skolasta.

O saj veste!

Trubar.

Da ni naklonjen naši veri, vem.

Skolasta.

A meni je naklonjen. Jaz ga ljubim.

(Prestane.)

Izrekla sem. Zaupala vam vse
In mile sodbe čakam zdaj od vas.

Trubar.

Jaz nisem vaš sodnik, nì gospodar.
Da vest mi ni prijetna, reči smem.

Skolasta.

O ne tako, duhovni oče, ne!
Bodite mi prijatelj, dober svètnik,
Slabotno sem, nestalno jaz deklè,
In sama sem, v družini celi sama. —
Odkar propovedi sem vaše čula,
Udala sem se vaši čisti veri,
Četudi oče moj in mati moja
Nazivata vas slepe krivoverce.
Komú naj se zaupam torej zdaj,
Kot vam, saj ste osamili me vi?

Trubar.

Kaj hočem reči, kaj vam svetovati?
Teló bodita jedno, duša jedna
V zakonu mož in žena, to velim.
In ako nista jedne vere, nista
Po duši jedna, nista trajno srečna.
Kdor vero vsled ljubezni zatají,
Nikdar mu vera sveta bila ni.
To trdim jaz in končno še pristavljam:
Ni srcu jednemu ustvaril Bog
Le jednega srca, da ji osreči.

Vsak čas in kraj rodi duhov sorodnih,
Ki Bog je družil na prečudnih potih
Kasneje ali preje — On le ve,
Kedaj. Zemljan udano čakaj Nanj!

(Začuje se krik in vrišč. Trubar odide pri drugih vratih.)

Skolasta.

(Ozira se nekaj časa.)

In spet sem sama, sama bolj, kot preje.
In zdaj srcé, bojuj se, le bojuj!
Premagaj, in potem ostani mirno!

(Odide skozi ista vrata.)

10. prizor.

Elizabetha. Danijel.

Elizabetha.

Predržež! Moram te tako nazvati.
Kaj sta imela z Jurijem? Povej!
Zakaj si ga udaril prvi ti?

Danijel.

Zato, ker vzroka sem dovolj imel,
Dovolj strahú, da ne bi on me prvi.

Elizabetha.

Ne veš-li, da je Jurij sluga naš,
In da je svojemu gospodu zvest,
Priljubljen, kakor malokteri sluga?

Danijel.

Ha, ha, ha, odpustite milostivo,
Da se izsmejem! Jurij, on, ha, ha!

(Smeje se.)

Ne! Odpustite! Jaz se resno smejem.
Toda na stran ves smeh! Le poslušajte!
Jaz miren danes sem prišel do vrat
Iz vrta in sem hotel do gospice,
Da zadnjo vrtno rožo bi ji dal,
Za to prosila me je oni dan;
In Jurij, vedi vrag, kaj mu je bilo,
Ustavi me in reče: „Ne naprej!“
Jaz resno ga pogledam. „Jurij“, pravim,
„K gospici grem. Modruj! Ne bodi bebec!“
On dé: „Gospica spi. Počakaj malo!“
(In jaz sem čul trenutkov nekaj preje
Nje petje.) „Ti, ne draži me“, zakličem;
In ko mi pot zastavi, lop, udarim
S pravično roko. — Dalje veste sami.

Elizabetha.

Grofinji te zatožim, Danijel.

Danijel.

Gospa premilostiva, le počasi!
Povem, zakaj mi branil vhod je Jurij.

Ker pri gospici bil je znani Primož,
Ker Jurij sam je luteran, da veste.
Kedo je torej zvest, kedo predržen?
Globoko se uklanjam vam, gospá.

(Odide.)

11. prizor.

Elizabetha. Skolasta.

(Poslednja pride in hoče oditi pri prvih vratih.)

Elizabetha.

Skolasta!

Skolasta.

Kaj?

Elizabetha.

Počakaj vendar malo!
Takó se zdi mi, da se me bojiš.

Skolasta.

No, káj? Le govorite, moja mati!

Elizabetha.

O tebi čujem vedno kaj novostij.
Le žalim, da ugodnih malo, hči.

Skolasta.

Za Boga, kaj ste čuli spet o meni?

Elizabetha.

Ko se je zadnjič oče tvoj poslovil,
Dejal mi je besede neumevne:
„Na hčer pazite!“ In molčé je šel.
Besede té umljive so mi zdaj.
O hči, o hči, kakó mi je težkó!
Z duhovnikom se shajaš ti zloglasnim,
Ki strastno seje krivo vero v nas.
Zakaj, čemú, odklej? Povej, Skolasta!
Jaz slutim. Morda iz srca si že
Iztrgala nauke tiste vere,
Katero skrbna sem vsadila jaz.
Molčiš. — Ta molk potrja mojo slutnjo.

Skolasta.

Kdo govori tako o meni, mati?

Elizabetha.

Ti mojemu vprašanju odgovôri!
Ne veš li — pet je let od tega zdaj —
Odkar tvoj oče, moj gospod soprog,
Glavar dežele naše, kraljev svètnik,
Izdal ukaz je proti luteranom,
Ki tebe bolj zadeva, nego druge,
Saj si njegova hči in ud družine,
Ki bodi drugim vernikom za vzor.
Kaj deje oče? Boj se mi očeta!
Kaj deje stric, ki ga je božja milost
Izbrala za pastirja naši cerkvi?

Skolasta.

Kakó to veste, da sem vere krive,
Da to, kar verujem, resnica ni?

Elizabeta.

Modruj! Ni moj namen in ne naloga,
Dokazovati prava naše vere.
Kar novo je, ugaja mladim srcem.
Njih lahkoživi duh na to ne misli,
Da tisoč src je žilo zadovoljnih
V nekdanjem redu, vernem svojim dedom.
Jaz dalje vprašam — tudi to že vem —
Kaj deje Pavel Semenič, Skolasta,
Ki je katoličan in tvoj — ljubimec?

Skolasta.

(Razvneto.)

Kaj deje on? Naj reče, kar mu drago!

Elizabeta.

In ti ga ljubiš? Zvesto znaš ljubiti.

Skolasta.

Kdo misli, da ga ljubim? Kdó to vé?

(Elizabeta se ozrè.)

Elizabeta.

Le pojdi, hči! Grofinja je prišla.
Veruj mi, peče me globoko v dušo,
Da mi tako je ptuja lastna hči.

(Skolasta odide zardela.)

12. prizor.

Prejšnja. Grofinja Salamanka.

Elizabeta.

(Strahoma.)

Kaj pravi Herberstein? Kakó je z vojsko?

(Grofinja nekaj časa molči.)

Spet nova poročila? O povejte!

Grofinja.

Gospá, bojim se vam vse razodeti. —
A ker pretresajo vesti o vojski
I mojo dušo, ker usoda trda
Soproga vašega i mene žali,
Zato vam skrivati ničesar nečem.
Njegove slave zarija zahaja.

Elizabeta.

O Bog! Gospá, jaz to sem vse slutila.
Ko je odhajal nenavadno hitro,
Stopile sôlze v moje so oči.
A on se je smejal: čemu li jokaš? —
Povejte vse mi, o gospa, kar veste.

(Otare solze.)

Grofinja.

To lahko naju vsaj obe tolaži,
Da sam ni kriv neprilikam pogubnim.
Nesloga, lakot, plohe in bolezni,
Te peklenice so mu pogubile
Pol vojske skoro, druge pol potrle.
V tem paši bosenski in smederevski
Združila v Oseku sta svoje čete.
Brez vspeha mesto je napadel dvakrat;
Sprijeti se ne mara Moslemin.
Vojaki branijo se daljnjih bojev,
Pohaja brašno, vojni svét je sklenil, —
O žalostno — da vrnejo se trume
Brez zmage v Valpovo, potem nazaj
Brez zmage Kacijanar, on, gospá,
Z največjo vojsko, kar doslej jih vodi.

Elizabeta.

Gorjé, gorjé! O kakošen se vrne!

Grofinja.

Na dvoru so sprejeli vsaj novico,
Da cela vojska srečno je prišla
Do Valpove, ker bati se je bilo,
Da Turek plane zánjo ter jo zmore.

(Zamislita se obé.)

Elizabeta.

Le malo dnij življenja sem prebila
Ob svojem možu, in celó takrat,
Kadar doma je z mano mirno živel,
Nikdar smehljaj mu ležal ni na licih,
Le mrak v očeh, na čelu temne gube.
Živela sem samó ob njega slavi,
Ki je odmevala po vseh deželah — —
In zdaj, o zdaj temní celó ta slava!

Grofinja.

Temní — toda zašla še ni, gospa.

(Ponosno vstane.)

Jaz upam. — V njem prebiva višja moč.

Zavesa pade.

Spomini tete Klare.

(Povest. — Spisala *Pavlina Pajkova.*)

(Dalje.)

Nevesta! Kateri ženski se ne vzradosti srce, ko se spomni one dôbe, v kateri je bila nevesta? Tudi jaz sem bila. Kaj se mi je vse gibalo v prsah!

„Ali bom Odilu ugajala? Gotovo sem se močno izpremenila v hudi bolezni.“

Ta misel mi ni dala mirú. V postelji ga nisem hotela sprejeti, vstati sem hotela in obleči ono obleko, katero sem nosila oni presrečni dan skupnega najinega izleta in sporazumljenja na gori.

Mati mi je pomagala vstati; ni se mogla dovolj načuditi, od kodi sem urno dobila toliko moči. Ali oh, kako široka mi je postala obleka, dve Klari bi lahko vanjo spravili, tako sem bila shujšala.

S trepetajočim srcem se ozrem v zrcalo. Bog, kakšna starka mi je zrla nasproti! Da bi jaz ta bila? — Ne, ne, Odilo me ne bo več maral, gotovo ne, zaplačem prestrašena in se zavzeta obrnem od zrcala.

V tem trenutju mi položi nekdo roko na ramo. „Klara, Klara“, zazveni mi predobro znani glas, glas Odilov, „ali mi tako malo zaupaš? Ali sem gledal v tebi samo zali obraz, ne pa tvoje plemenite duše, tvojega nedolžnega bitja, tvoje kreposti? Da le živiš, da te le smem imenovati svojo nevesto! Obraz se kmalu povrne, kakoršen je bil prej; pa še lepše bode cvetel v sreči in zadovoljnosti.“

In zrl me je s pogledom tako iskrenim in radostnim, da se mi od prevelike vznesenosti zasučé soba pred očmi ter pol nezavestna padem materi v naročje.

„Zaročena sta že bila, a do poroke vendar ni prišlo?“ poseže Hilda v tetino pripovedovanje. Stvar se ji je zdela tako neumevna, da ni mogla počakati konca, iz katerega bi zvedela vse. „Ali je Odilo umrl?“

Teta Klara odkima z glavo.

„Ne?“ začudi se Hilda. „Moj Bog, kaj bi potem moglo razdvojiti zaročeni srečni par?“

„Moč hudobe je brezmejna. Zaseje več žalosti in bridkosti, prizadene več solz in srčnih ran, nego-li smrt“, odgovori teta resnobno.

„Oh, že vem; Leontina, nihče drugi nego ona je porušila vajino srečo. Kako jo sovražim!“ reče Hilda nevoljna, in solze sočutja ji zaleskečejo v živahnih očeh.

Areh jo pomirjuje. „Ne moti tete! Tako vtopljena v spomine menda ne bo nikoli več.“

Teta je nadaljevala: Vse je bilo dogovorjeno za najino bodočnost. Odilo ostane še celi mesec med nami, a potem se povrne v Berlin v svoj poklic. Pomladi bi bila poroka. Jaz zapustim očetovo hišo, a Odilo mora obljubiti, da me vsako leto pošlje dva meseca v domovino. S temi pogodbami smo bili vsi zadovoljni.

Leontino sem zopet nekolikokrat videla. Častitala mi je k moji zaroki in se vèdla prijazno. Saj drugače tudi ni mogla, ker nisva nikdar bili sami. Morda je njeno lice govorilo drugo govorico nego njene besede, a jaz tega nisem videla, ker sem ji redkokdaj gledala v obraz in še one redke hipe sem se skrbno izogibala njenega pogleda.

Neprijetno čustvo se me je polastilo, kadar sem le mislila na-njo. Kadar sem pa vedela, da je v moji bližini, ali kadar sem čula njen glas, ondi me je obhajalo nekaj kakor mraz, ki mi je segel naravnost do srca.

Na skupne sprehode naju ni več vabila. Slutila je, da bi se jih ne udeležila iz več vzrokov, Odilo pa da ne pojde brez svoje neveste.

Srečni dnevi so bežali, in čas se je vedno bolj približeval, ko nas bo Odilo zapustil. Moj Bog, življenje nam teče vedno ali prehitro, ali prepočasi. Zdelo se mi je, da prehitro do Odilovega odhoda, a prepočasi do najine poroke. Kako sem takrat živela, kaj sem takrat čutila, tega ne morem opisati, a spomin te dôbe mi živi v srcu, kakor spomin včerajšnjega dneva.

Leontina se je pripravljala na odhod. Ko se je poslavljal od mene, voščila mi je srečo v mojem novem stanu. Nato se mi z usti dotakne čela; a med tem, ko mi je pritiskala oni Judežev poljub, zašepeče mi: „In vendar ne bo nikoli tvoj soprog!“

Zavzeta vzkliknem. Strast in črt imata tako strašne zvoke, da jih mora tudi najpreprostejša duša razumeti. Ko bi živela tisoč let, nikoli ne bi pozabila njenega šepeta. Da me sovraži, da me hoče pogubiti, bilo mi je jasno kakor beli dan.

To prepričanje in ta strah pa sta mojo dušo še bolj priklenila na njegovo. Ljubav je kakor čednost: kako bi se izkazala, ako ne bi imela vsakoršnih ovir in borb? Bojazen, da bi ga vendar-le utegnila izgubiti, povečevala je mojo ljubezen od dné do dné.

Včasih sem hotela svoj strah razkriti Odilu, a on je bil videti tako srečen, najino jasno

bodočnost si je narisaval tako mično, da se nisem upala kaliti mu veselja.

„Menda je vsa moja bojazen prazna. Kaj nisem-li že Odilova nevesta? — Kako bi mogla Leontina zabraniti, da postanem njegova soproga?“ Tako sem se tolažila ter zato zamolčala Odilu prazno Leontinino pretenje. O, da mu nisem takoj vsega zaupala, da mu nisem odkrila temnih slutenj, ki so v meni nastale po oni grožnji! Menda bi se nikoli ne bilo pripetilo, kar se je, žal, le zgodilo.“

Upehana se teta Klara ustavi.

„Ali ne bi nadaljevanje odložili za drugikrat? Pozno je že, utrujeno se čutim.“

„Da bi sedaj ponehali?“ ugovarja Hilda. „Sedaj, ko najbrž pride najznamenitejši del vašega življenja?“

„Pa tudi najbridkejši“, vzdahne Klara. „Najrajši bi ga zamolčala za vselej.“

„Tega pa že ne, teta. Glejte, tako iskreno in ponižno vas prosiva, da nadaljujete svojo pripoved“, dobrikala se je Hilda.

„Res, tetka, ker ste napeli najino radovednost do vrhunca, bilo bi brezsrčno, ako bi je ne utešili“, oglasi se pristav s prikupljivim glasom. „Vem, da vam dolgo pripovedovanje prizadeva telesnih in duševnih muk, pa ker ste bili tako potrpežljivi doslej, bodite še za nekoliko časa. Hvaležna vam bova.“ Teta Klara je nadaljevala po nekolikem premolku:

Odilo je odšel, kakor je bilo dogovorjeno. Ločil se je lahkega srca, kakor človek, ki si je svest, da bridkost ločenja je samo prehod k pravi, vedno trajajoči sreči. Ne tako jaz. Ko me Odilo objame in mi pogleda v obraz, zašepečem s trepetajočim glasom precěj pogumno: „Bog s taboj!“ A ko me nato hitro izpusti ter zbeži lahkega koraka iz sobe, popade me nepopisna tesnoba. Zdelo se mi je, da me hoče nekaj zadušiti.

Vstanem, da bi lože dihala. A srce se mi je krčilo, lica so mi gorela, ker v moji duši je skrivnostno odmevalo: „Ne vidiš ga več. Izgubila si ga!“

Obledim in hitim k vratom. „Odilo, ne zapusti me!“ zakličem preplašena. A v tem trenutju je že drdral voz, ki ga je peljal na kolodvor.

Poskušam, da bi se umirila. Primem se za vroče čelo, da zberem raztresene misli. „Kaj mi je danes?“ rečem polglasno; „ta nespametna tesnosrčnost! Zdi se mi, da mi je prevelika sreča napravila nemir.“ Povesim glavo in grem na vrt. Upala sem, da me zrak razvedri.

Težko sem čakala njegovega prvega pisma. Prišlo je kmalu. Za prvim je sledilo takoj drugo, tretje — na vsako sem takoj odgovorila. Dolgo in obširno sva si dopisovala. Imela sva si to-

liko dopovedati, dasi sva vedno isto ponavljala. Nakrat pa izostanejo njegova pisma. Na tri moja pisma ni bilo nobenega odgovora.

Odilu se je nekaj pripetilo. Morda je bolan, morda celó mrtev! Očeta prosim, naj po njem pozveduje, naj piše njegovim roditeljem, zakaj negotovost je bila grozna.

Oče in mati, katera sta se mi zadnji čas zdela vsa zamišljena in pobita, prigovarjala sta mi, naj ne bom tako silna. Odilo ima sedaj druge dolžnosti in ne more na vsako moje pismo poslati odgovora. Ta zagovor me je tolažil le malo. Kmalu spoznam, da ona dva ne govorita iz prepričanja, da tudi njiju neugodno zadeva dolgo, nerazjasnjeno molčanje mojega ženina. Sploh se mi je zdelo, da ona dva vesta več o tej stvari, pa da nista odkritosrčna proti meni.

Odpošljem še jedno pismo, in čez teden dnij zopet drugo; vso skrb, vso ljubav, vso obupnost zadnjega časa sem popisala v njih. Zastonj, odgovora ni bilo.

V svoji zmučeni glavi sem si risala najgroznejše slučaje, kar je še poviševalo moje trpljenje.

Med tem je prišel božič. Božični prazniki so ljudem najveselejši v celem letu. Jaz nisem bila nikoli tega mnenja. Pač se mi zdé najslavesnejši, najsvetejši prazniki, a nikakor ne najveselejši.

Ni ga časa, ob katerem bi nam naši pokojniki, oddaljeni sorodniki in znanci živahneje stopali pred dušo kakor ravno takrat. Med radostjo svetega večera se mi zdi vedno, da čujem odmevanje njih otožnih opominov: Spominjajte se tudi nas!

Upala sem skoro z gotovostjo, da kot božično vezilo dobim njegovo pismo, ki mi prinese ugodno razjasnilo njegovega dolgega molčanja. Saj niso dolžnosti in skrbi njegovega poslovanja tolike, da bi mu zabranile spominjati se na tak dan svoje neveste. Da bi temu kaj drugega bilo krivo, nisem mogla, pa tudi nisem hotela verjeti. A tudi tedaj so bile moje nade goljufive.

Božično drevo je že bliščalo v čarobnem odsevu mnogobrojnih svečic, zvonček, ki je pozval domačo družino k njemu, bil je že odklenkal. Čula sem ga, a niti na misel mi ni prišlo, da bi se ganila z mesta. Tema je bila v moji sobi; v naslonjaču sem slonela v žalne misli utopljena.

Oče me pride klicat: „Mati te že nestrpno čaka“, reče; „razdeljujejo darove.“

„Ne morem, nečem med radostne ljudi“, odgovorim.

Oče odide brez ugovora. Čez kake pol ure pride mati k meni. Imela je objokane oči.

„Klara“, reče z glasom, v katerem je odmevala vsa ljubav in skrbnost materinega srca, „ali se čutiš pogumno dovolj, da izpregovorim s teboj resno besedo?“

Nehoté zdrgečem, toda nič ne odgovorim.

„Vidim, da tako ne more, ne sme dalje biti“, nadaljevala je mati; poznalo se ji je, da se le siloma premaguje; „to odlaganje, ta negotovost utegne ti bolj škoditi, nego zvedeti — —“

„Zvedeti — kaj?“ sežem ji zavzeta v besedo. „Je-li Odilo mrtev? Le hitro povejte, hitro“, silim z vidnim trepetom po vseh udih in čutim, kako mi mrzli znoj stopa na čelo.

„Ni umrl“, odvrne ona s počasnim, a slovesnoresnim glasom, „ni umrl, a vendar je zate izgubljen!“

„Ah, še živi!“ vzdahnem iz globočine srca; „potem, o, potem zame ni izgubljen. Samo smrt me more ločiti od njega.“

Mati si otrè solze; zastonj si prizadeva, da bi jih zadušila. Nato me prime za roko ter me potegne k sebi, kakor da naj iščem na nje ljubečem srcu zavetja v najbridkejšem trenutku življenja.

Jaz se trdo oklenem njenega vratú in zamežim. Strah me je tega, kar imam čuti. Nato uprem vse svoje dušne sile, da spravim iz posušenega grla jedino besedico: „Povejte!“

Mati primakne usta k mojemu ušesu in zašepeče s komaj slišnim glasom: „On — on je — že oženjen!“

„Mati, to je ostudna laž!“ zakričim zavzeta in razkačena ob enem. „Odilo, moj verni ženin, moj up, moje življenje, da bi me bil prevaril? Nikoli ne!“

Hočem se iztrgati iz njenega objema, ker v razburjenosti se mi je zdel vsakdo, kateri misli slabo o mojem Odilu, moj sovražnik. Tudi ona, moja mati!

Ona me ne izpusti iz naročja. Še bliže me pritisne k sebi ter poljubi moje mrzlo lice in je omoči s svojimi solzami.

„Dete moje, dete moje“, reče nato, „svoje življenje rada žrtvujem, da bi grozna resnica bila laž. Imamo dokaze v rokah; žal, da je tako! Oče in jaz sva nepremišljeno ravnala; trebalo je o njem pozvedavati še natančneje, nego sva. A tvoja nevarna bolezen je naju skoro spravila ob razum. Privolila sva v vajino zaroko, samo da tebi rešiva življenje. Moj Bog, kdo bi bil tudi mislil na tako zločinstvo! V srcu pa nisva nikoli odobravalta tvoje zaročitve. Klarica, Klarica,

ne žalostuj se toliko“, pristavi v solzah, videč me, kako se tresem od silnega joka. — Po prejšnji moji razkačenosti se me je lotil skoro obup. Kakor divji vihar so razsajala v meni raznovrstna čustva. — „Tak malopriden človek ni vreden niti jedne tvojih solz“, besedovala je mati, meneč, da me prej utolaži, ako njega obrekuje. „Iztrgaj si ga iz spomina; ne jedne misli mu ne daruj več, omadeževala bi s tem samo svojo čisto dušo. Svojo ljubezen imej za hude sanje, svoje trpljenje pa daruj Bogu, in mir se povrne, mora se vrniti v ranjeno srce. Ali res misliš, da te je kdaj ljubil? Tak nesramnež niti ne pozna ljubezni. Kar si na njem videla lepega in blagega, bil je samo odsev tvoje blagosti, bilo je samo domišljevanje, bilo je —“

„Nehajte, nehajte!“ sežem ji z grozo v besedo in si z rokama zamašim ušesi, da ne bi čula. „Ali ni dovolj, da mi je uničil sedanost in zastrupil bodočnost? Ako mi pa vi vzamete še preteklost, kaj mi ostane od življenja?“

In ona, ljubeča mati, je premolknila.

Samo jedenkrat mi je pozneje še pravila, ne da bi jo bila povprašala, da je brž takrat, ko je izostal prvi Odilov odgovor, prišlo brezimno pismo na očeta, katero je razkrilo Odilovo nesramnost. Oče je na to pozvedaval na več krajih, a vselej dobival odgovor, ki je potrjeval ono žalostno poročilo. Hotela mi je pisma pokazati, a jaz sem se jih odločno branila.

Potem nisva nikoli več govorili o preteklosti, nikoli več nisem po Odilu povpraševala, nikoli več se pritoževala, dasi mi je duša krvavela bridkosti.

Kakor senca sem hodila okoli; vidno sem hirala, kakor cvetka brez vode.

Kadar se uri polomi vzmet, tedaj se ustavi; kadar se up podere, ki je življenju vzmet, ponehati mora tudi življenje, ne nenadoma, kakor pri uri, temveč polagoma, po malem. Tešila sem se z mislijo, da me smrt reši nepopisnih muk. Klicala in prosila sem jo, da bi skoro prišla. A smrt navadno ne odgovarja, kadar jo zovejo. Divja in porogljiva sega s koščeno roko med srečneže, a slepa in gluha hodi mimo trpina, ki jo pozivlje kot jedino rešiteljico.

„Kako ste mogli prestati toliko gorjá in ob tem ne umreti?“ začudi se Hilda, ki je natihoma jokala.

„Morda bi bila umrla, ko bi ne bila našla nečesa, kar je oživilo hirajočo dušo, otelo umirajoče telo“, odgovori teta Klara. „Le dalje poslušaj!“

(Dalje.)

Pri sramotnem kamenu.

(Povest. — Spisal *Ivan Zupánek.*)

I.

Do jutri ne bodem živa;
Oh, méni je grôzno hudó!

Levstik.

Binkoštni ponedeljek 1. 1805. je bil krasen, solnčen dan. Toda zlati žarki, ki so obsevali goro in planjavo, niso prodri do začrnelega zidovja gradú sredi košatega drevja. Grad Poljane ob Kolpi, last knezov Turjačanov, vojvod kočevskih, bil je zato s svojimi otemnelimi stenami in ne baš velikimi, z železjem prepreženimi okni nekako neprijeten in teman. Kakor je bila zunanost turjaškega gradú neprijazna, tako je bil oduren tudi njegov oskrbnik — čegar ime pa ni važno za našo povest — ki je z železno roko tlačil grajščini podložne kmete.

Pobožni narod, ki se je vračal tega dné od jutranje službe božje iz Starega Trga domov v Predgrad — vas pri gradu —, veseleč se lepega jutra, zazrl je na ravnici pred gradom nenavaden prizor, ki mu je pričal glasno, da mu delijo tam notri ostri sodniki pravico.

Pri seženj in nekaj čez visokem kamenitem stebru, ki ga vidiš še dandanes na istem mestu, bilo je priklenjeno lepo dekle, imajoče kakih dvajset let. Kar pa je delalo ta prizor prav oduren, bila so živalska čreva, ovita okrog dekličjega vratú in vijoča se po beli njeni obleki, onesnaženi s krvjo.

K sramotnemu stebru, ali po narodovi govoricí: sramotnemu kamenu so priklepali raznovrstne

manjše zločince in prestopnike postave; živinski tatovi so se pa kaznovali, da so jim obešali še čreva malo poprej zaklane živali okrog vratú.

Razpostavljeno dekle je torej ukradlo kako domačo žival.

Ljubljana po potresu: Gosposke ulice.

Zagledavši dobro znano izpostavljenko, čudilo se je mimoidoče ljudstvo, da je do sedaj neomadeževano deklo krivo tatvine. Zraven stebra stoječi birič pa je oznanjal na vsa usta: „Manja

Majetič iz Predgrada je obsojena k sramotnemu kamenu po jutranji in deseti maši jedno uro in po litanijah do solčnega zahoda, ker je ukradla jagnje.“

Ljubljana po potresu: Podiranje hiše (štev. 4) na Šentpeterski cesti.

„E, kdo bi si bil mislil, saj jo poznamo vsi kot pošteno in pridno dekle“, govoril je stari Štrk. „Jaz ne morem verjeti, da bi bila tatica. O, ti nesreča!“

In možje so mu pritrjevali ter hiteli v Trgovčevo gostilno, kjer je oznanjevala ob vratih viseča jančja koža, da se dobi sveža pečenka.

Resnici na ljubo moram povedati, da tudi tukaj ni bilo brez ljudij, ki so se veselili odurnega prizora; saj je ponižanje bližnjikovo nekaterim največja slast.

V prvi vrsti so se radovale Manjine vrstnice, ki so željno pogledovale za moškim spolom, a so ji bile zavistne radi njene občudovane telesne lepote. Posebno veselile so se, da je ravno na dan, ko se je po popoldanski službi božji plesalo kolo, ista Manja, po kateri so hrepeneli podgrajski mladeniči, namestu v kolu — pri sramotnem kamenu.

„Ha! Ali jo vidite hinavko? Vedno je tičala v cerkvi in se plazila okoli izpovednice, sedaj pa se je pokazalo, koliko je vredna njena pobožnost! O, davno sem že vedela, da ni nič prida, četudi so nam jo stavili gospod v vzgled. Lep vzgled! Mari bodimo tudi me tatice? Prav ti je, grdoba!“ Tako je Iličeva Kata, največja sovražnica svoje vrstnice Manje, govorila na ves glas nalašč, da bi ta čula njene strupene besede.

In ni je bilo v dekliškem krdelu, ki bi bila zagovarjala obsojenko!

Pa ne le njene vrstnice, tudi mladeniči so ji privoščili ponižanje, ker se ni zmenila dosti za nje. „Prav je prevzetnici!“ govorili so.

Pri vsakem izpostavljanju se je večalo dekličino trpljenje: bila je bolj mrtva nego živa.

Zlobne besede so ji segale v srce kakor ostri noži.

„Kaj počne njena ljubeča mati? Kaj misli o njej mladenič, do katerega jedinega ni bila hladna!“

Kar prebudi izpostavljenko iz trdega razmišljanja petje kolujočih sredi vasi:

Zbiraj se, zbiraj, lipi zbor
 'Seh lipih, mladih djevojak
 I 'seh lipih junakov!
 Prvo kolo djevojačko,
 Drugo kolo 'se junačko,
 Tretje kolo 'se snašinsko.
 Gledala ga z Rima gospa!
 Ne glej kola, Rimska gospa!
 Ja ne morem od žalosti,
 Dje moj dragi druge ljubi.
 Drugoj kupi zlat prstanac;
 Meni neče svinčenoga!

Pri pevanju zadnjih vrstic je postalo osramočenki hudo pri srcu, tako hudo, da si je želela umreti.

Ko ji pa prinese lahke veter na ušesa zadnje besede popevke:

„Iše brat bratu govori:
 S toga ne more ništa bit',“

omedlela je.

II.

„Al' boš martro raj trpela,
 Al' mené moža imela?“
 „Martro rajši čem trpeti,
 Kakor te moža imeti.““

Nar. pesem.

Bara Majetičeva se je po smrti svojega moža preselila k svojemu jedinemu samskemu bratu, ki je kmalu potem umrl in ji zapustil leseno hišico in nekaj polja. Ni bilo veliko, a dobro ji je došlo, ker ji rajni mož, pošten čevljar, ni zapustil imetja in je imela skrbeti za svojo jedinko Manjico. Hčerka je bila priden, pobožen otrok, jedino veselje zapuščeni vdovi. Tudi telesno se je lepo razvijala Manjica in je bila z osemnajstim letom najlepše dekle v Predgradu.

Bara je jela zadnja leta čimdalje bolj hirati, zato je želela, da si hči kmalu izbere moža, kar bi ne bilo težko. Toda ta ni hotela o tem nič slišati: „Saj sem še premlada! Počakajte!“ govorila je, kadar jo je silila mati. Toda ta ni odnehala.

„Moja smrt ni več daleč!“ pravi nekega dne Manji. „Zato moram skrbeti, da se omožiš, ker te hočem videti preskrbljeno. V dvajsetem letu si, zato se menda ne bodeš izgovarjala več, da si premlada. Pa kaj pravim, vesela bodeš, če ti povem, kdo je bil danes pri nas in je povprašal po tebi. Res, velika sreča, da dobiš takega moža. No, pa saj veš gotovo, kdo je to. Menda si že zapazila, kdo posebno gleda po tebi. Bogati Kovačič te je snubil. Vesela bodi! Popoldne pride zopet, ko bodeš doma. Meni je prav odleglo, ker bodeš tako dobro preskrbljena. Oh, Bog vé . . .“

Dalje ni mogla govoriti, ker jo je posilil hud kašelj.

Na dekličjem obrazu pa ni bilo videti nobenega veselja, nasprotno, videlo se je, da je potrta. Brez odgovora je odšla iz sobe in šla na polje.

Mati je osupla gledala za njo. „Kaj pomeni to?“ premišljala je in prišla do zaključka, da se bo deklica branila tega snubača.

Bogati Kovačič, tako ga je imenovalo ljudstvo, bil je v najlepši dōbi in lepe, korenjaške postave. Pred letom šele je prišel v Predgrad, kjer je kupil lepo hišo, v katero se je nastanil sam s svojim hlapcem. Doma je bil malokdaj, hodil je po trgovini, kakor je pravil. Ljudem se je zdelo marsikaj čudno, a ker se je pri-

hajač kazal moža, ki ima cvenka, in ker se je spoprijateljil z veljaki in gospôdo v gradu, ziniti si ni upal nihče zle besedice o njem.

Odkar je Kovačič videl prvokrat Manjo, vedno je bil za njo, kjer jo je zagledal. Ko je opazil, da je dekle pobožno, začel je hoditi tudi v cerkev, česar preje ni storil. Neko nedeljo popoldne so ga videli celó na Kalvariji pri Starem Trgu, ko je molil z ljudstvom križev pot, kar se je vsem zdelo čudno, prav čudno.

Pa vse zastonj! Deklica se ni zmenila zanj in se ga je ogibala: bil ji je zopern.

Ko je šla po tistem materinem razodetju Manja na polje, rojile so ji različne misli po glavi. Težko ji je bilo žaliti ljubo mater, toda vzeti tega prihajaja tudi neče, ne more. Da, možila bi se že, a vzela bi nekoga drugega. Toda . . .

„Dober dan, Manjica! Kam pa tako hitro, kam?“ zazveni ji znan glas na ušesi ter jo predrami iz premišljanja. Deklica zardi in na prvi hip ne vé, kaj bi odgovorila svojemu sosedu Baričevemu Petru.

„Kaj pa ti je, da si tako zamišljena?“ vpraša jo vnovič mladenič.

„Oh, kaj mi če biti?“ pravi deklica nekako zmotljena. „Kam pa ti?“

„K delavcem na polje grem pogledat. Pa te lahko spremim do vaše njive, če ne bodeš huda?“

„Huda bom, prav huda!“ pravi smejoča se Manjica.

Tako sta šla skupaj veselo kramljajoča in bila sta srečna.

Ko sta se ločila, vzdihnila je deklica polglasno:

„Tega bi se pa ne branila!“

Proti večeru je prišel zopet Kovačič, da povpraša samo Manjico in da se domenijo o ženitvi. Ž njim je prišel njegov najboljši prijatelj Muhvič. Manjica se je, ko je slišala snubača, zaprla v čumnato.

Da ni bilo Manjice v sobi, zdelo se je Kovačiču takoj sumno in niti sestri ni hotel.

„Verjemite mi, Kovačič“, začela je Bara, „rada, prav rada vam dam hčer, pa ker se neče še možiti, ne morem je siliti, saj veste, da nobena prisiljena reč ni dobra. Vam se še ne sili ženiti. Sevé, gospodinje potrebujete, to je res, toda prebije se že kako. Počakajte, da se vas dekle privadi, tako boječe je. Morda bo čez nekaj časa pri volji možiti se in se vas gotovo ne bo branila. Oh, to je težava z otroki!“

Tako je tolažila mati snubača in — sebe, četudi je imela malo upanja, ker ji je hči, ko se je vrnila domov, odločno odrekla.

Kovačič ni nič odgovoril na te besede, po izbi je hodil, in videlo se mu je, da ga tare silna jeza.

Kar se vstopi pred Baro in pravi s tresočim glasom: „Povejte mi, zakaj me neče! To hočem vedeti in nič drugega!“ Zaškrtno z zobmi in tako grdo zakolne, da ženica v strahu zakrikne.

Manja prileti prestrašena v sobo in se postavi pred tresočo se mater ter jo skrbno vpraša: „Moj Bog! kaj vam je?“

„Čakaj deklina! Pomnila me boš!“ S temi besedami odide razjarjeni snubač s svojim tovarišem ter zaloputne vrata za seboj.

„Prav si govoril, Muhvič, deklina ljubi katerega drugega. Toda koga?“ opomnil je Kovačič na cesti.

„Oh, kaj si naredila! — Kaj bo sedaj? Jaz se tako bojim za te“, tarnala je tresoča se ženica.

„Mati, nič se ne bojte! Kaj mi hoče? Pa če bi imel tudi moč čez moje življenje, ne vzela bi ga nikoli, nikoli! Stokrat rajša umrjem!“

In maščeval se je. Življenja ji sicer ni vzela, a spravil jo je — k sramotnemu kamenu.

III.

Strah je pred nami,
Groza za nami.

Nar. pesem.

V 16. in 17. stoletju je trpela Poljanska dolina veliko radi pogostih napadov krvoločnih Turkov. Močni grad Poljane in pod njim se razprostirajoči dobro utrjeni tabor sta dajala zavetje ljudstvu, kadar je prihrul ljuti sovražnik, a naposled je razdejal tudi to pribežališče. Sedanji grad so pozneje sezidali Turjačani na drugem mestu.

Ko so ponehali napadi neusmiljenega Turčina, prišla je na Poljance druga, ne dosti manj strašna nadloga: takoimenovani hajduki. Hajduki so hodili iz sosedne Hrvaške, da, celó iz Bosne, v večjih četah ropat v Poljansko dolino, na Kočevsko in do Črnomlja. Hriboviti svet je tukaj kaj pripraven za roparstvo. Bosniški roparji so pa prišli lahko v enem dnevu do Poljan, kjer je Kranjsko najbližje Bosni. Hajduki so bili pravi bratje gorenjskim rokovnjačem, samo, da so bili še bolj grozoviti nego ti.

Še danes se pripoveduje, kake grozovitosti so počenjali ti divjaki.

Ob času naše povesti so se vrstili roparski napadi kaj pogosto. Ljudstvo se je moralo samo braniti, ker mejači in nekoliko vojakov v gradu niso delali preglavice nepovabljenim gostom. Da pa isto ni bilo kos dobro urejenim in bojevitim četam, ni mi treba praviti.

O njih predrznosti priča ta-le dogodek: Neka dne je prišla močna roparska četa v Stari

Trg ravno, ko je zvonilo poldne. Roparji so šli naravnost v Trga se držečo vas na Močilu in pridrli v hišo bogatega sodca (župana) Štrbenca. Družina je južinala, ko so vstopili hajduki. Načelnik je ukazal gospodarju, naj prinese ves denar in vrednostne reči, ker drugače bodo postrelili njega in vso družino ter mu zapalili hišo. Ko jim sodec prinese zahtevane stvari, vzeli so ga v svojo sredo ter šli ž njim čez Trg proti Kolpi. Močilci in Tržani si niso upali napasti roparjev, ker jih je bilo preveč in ker bi takoj umorili Štrbenca, na katerega so imeli nastavljene puške; ko so bili na hrvaški strani v varnosti, izpustili so jetnika.

O njih brezbožnem divjaštvu pa priča ta-le pripetlej: Nekoč so bili zbrani na Logarskem hribu, kjer so v cerkvi svetega Duha pekli jance. Neki ropar vzame čreva in jih obesi svetemu Eliji okoli vratú, rekoč: „Preljubi Ilja! Če bi v Poljanskem gradu vedeli, da sem ukradel danes tolstega janca, priklenili bi me k tistemu kamenu in mi obesili to-le lepodišečo pasico okoli vratu, ko bi me imeli; ker me pa nimajo, nosi jo namesto mene, saj se ne braniš, kaj ne?“

Tega divjaka je zadela kmalu potem zaslužena kazen. Pri nekem napadu v Dobličah so ga ubili kmetje.

Skoraj vsak dan je bilo slišati, da so v kaki vasi ropali hajduki.

Da niso prizanesli župnišču v Starem Trgu, razume se.

Za slučaj, da pridejo nepovabljeni gostje, preskrbljeni so bili v župnišču z orožjem; v debelih hrastovih vratih so bile strelne lukne in okna so bila dobro zapažena z železjem. In res, do sedaj so bili vsi poskusi, vlomiti v župnišče, brez uspeha.

Neke viharne noči — kmalu po dogodku, povedanem v prvem odstavku — ni mogel mlajši župnikov hlapec Jure spati, ker ga je bolel zob. Ječal ni, da ne bi zbudil svojega starejšega čemernege tovariša, s katerim sta spala v jedni sobi. Kar zapazi, da je oni tiho vstal, skril njegovo puško in šel s svojo po prstih v vežo. Juretu se je zazdelo, da sliši na dvorišču šepetanje, pogleda skozi okno in, ker se je ravno zabliskalo, zagleda oboroženo trumo zunaj; hitro skoči raz postelj, vzame skrito orožje in smukne za tovarišem, ki je že odklepal vežna vrata, zavihti nad njim puško in ga pobije na tla. V istem trenutku se vsujejo roparji v župnišče, in Jure omahne zaboden brez glasú. Nekateri vsiljenci pridrvé v spodnje prostore, drugi pa leté po stopnicah k stanovanju župnikovemu in kapelanovemu. Župnik se je še za časa skril v skriven prostor, kjer je imel shranjene dragocenosti in denar, kapelan pa je v svoji sobi

pričakoval roparjev. „Vzeti mi nimajo kaj, umorili me pa tudi ne bodo“, rekel si je.

Ko roparji niso dobili župnika in pričakovanega denarja v njegovem stanovanju, prihruli so h kapelanu, ki jih je mirno vsprejel in jim očital njih pregrešno dejanje.

„Pridigo si prihrani za nedeljo, to ni za nas, gospod Anton! Denar sém in povej nam, kje je debeli gospod in njegova mošnja. Včeraj je potegnil precěj drobiža, ki bi ga mi potrebovali. Hitro!“

Kapelan vzame iz miznice pest srebrnega in bakrenega denarja ter ga vrže na mizo rekoč: „Tukaj je moje imetje! Župnika pa sami poiščite!“

„Hoho, gospod Anton! Tako reven pa vendar nisi. Le sezi še kam. Pa hitro!“

Kapelan jim zatrjuje, da nima ničesar več, toda ne verjamejo mu in silijo vanj, naj se podviza.

Ko vidi načelnik, da ne opravijo nič, zakriči:

„Vrag ti . . .! Odščipnite mu kos mesá, masti tako nič nima ta suhač!“

In ubogega duhovnika so ščipali s kleščami in ga suvali, a niti oglasil se ni, nego je hrabro trpel grozne bolečine.

Kar začne plat zvoná biti. Cerkvenik Grgič je prišel k župnišču, ker je bilo treba iti k bolniku, in je čul tolovaje v poslopju. Hitel je v zvonik, in kmalu je bil ves Trg in sosedne vasi po koncu.

Roparji so vedeli, da bo ljudstvo srdito branilo svoja duhovnika, in ker jih ni bilo veliko, zato so na glavarjevo povelje: „Pustite to revno cerkveno miš! Za menoj!“ odrinili iz župnišča. Toda, ko so prišli iz dvorišča na vrt, zagrmelo so na povelje: „Ogenj!“ puške v temno noč, tje, od koder so strelci slišali prihajajoče roparje.

Začulo se je stokanje, znamenje, da se puške niso izstrelile zastonj. „Trška straža“ je to noč prvič pokazala svojo hrabrost in izurjenost pod Štrbenčevim poveljstvom, ki jo je ustanovil šele pred kratkim časom v varstvo Trga in Močil.

Roparjev preganjati ni bilo varno, zato so to opustili. Kuharico so dobili v njeni spalnici, zvezano z zamašenimi usti, a oba hlapca sta bila mrtva.

Ko so posvetili po vrtu, našli so nezavestnega ranjenca — Muhviča.

IV.

„Bog, o Bog, ti vel'ki Bog!
Da bi me vslišal gospod Bog?“

Nar. pes.

Bara je prejokala noč in dan pri postelji bolne hčere, ki je obležala onega dné, ko so

jo bili prinesli nezavestno od sramotnega kamena domov. Vročinska bolezen se je lotila deklice in mešalo se ji je. V blodnji je vedno klicala Baričevega Petra na pomoč proti Kovačiču. To so bili žalostni dnevi za izkušano mater, ki je jokaje prosila Boga, da ji pusti jedinega otroka, jedino veselje. In goreča vdovina molitev je bila uslišana: Manjici se je obrnilo na bolje, zdravje se ji je boljšalo od dné do dné, četudi počasi.

Baričev Peter je hodil v skrbéh povpraševat, kako je ljubljene deklici. Takrat, ko je zvedel, da je obsojena k izpostavljenju, bilo mu je neizrečeno hudo, a o njeni nedolžnosti ni dvomil niti trenutek. Da je Muhvič zatožil Manjico radi tatvine, bil je mladeniču dokaz, da je to sprožil Kovačič iz maščevanja. Toda dokazov ni bilo, in ako bi tudi bili, ne bil bi nič opravil. Ko je viselo dekličino življenje na niti, čutil je Peter, da bi bilo življenje brez nje zanj pusto, neizmerno pusto, da mora biti njegova, ako ozdravi, njegova na vsak način. Tiste dni je hodil žalosten okoli in ni mu dišala nobena jed. Ker je skrbna mati izpraševala sina, kaj mu je, razodel ji je, da ljubi Manjico. Baričevka se je ustrašila, ne da bi ji bila deklica neljuba snaha, nego bala se je moža, ki je že odmenil sinu bogato nevesto iz Čepljan. Barič je bil najbogatejši Predgrajec in zato jako ponosen, da, prevzet. Mati je tolažila sina, kakor je vedela in znala, a sama ni upala, da bi mož kdaj dovolil v to ženitev, že radi sramote ne. O Manjicini nedolžnosti jo je prepričal Peter; da bi se pa udal njen mož, ni bilo misliti. Na sinovo prošnjo je šla Baričevka večkrat skrivaj pogledat k bolnici in ji nosila boljnih stvari iz svoje kuhinje.

Kapelan Anton je prišel večkrat pogledat k bolni deklici in tolažit Baro. Tudi on je bil prepričan o Manjicini nedolžnosti, še predno je zvedel o Kovačičevi snubitvi in grožnji. Da je prihajač vse to napeljal, v tem je duhovnika podkrepila tudi Muhvičeva zatožba. Ta človek se mu je zdel že iz davna sumljiv, zakaj živel je dobro, a skoraj vedno lenaril. Gospod Anton je tolažil ubogo mater:

„Vse bo še dobro, in tudi hčerina nedolžnost bo prišla na dan, ker Bog ne zapusti svojih.“

In hitro so se izpolnile te duhovnikove besede.

Veliko je bilo čudenje, ko so našli ono noč ranjenega Muhviča na župniškem vrtu; bil je sicer močno našemljen, a spoznali so ga takoj. Muhvič je bil pač znan kot širokovenen človek, a da je v družbi roparskih hajdukov, tega vendar ni pričakoval nikdo. Ker je bila njegova rana nevarna, hoteli so ga spraviti z Bogom, ko se je zavedel, a on ni hotel nič o tem slišati. Ko je pa trdovratni grešnik videl, kako ljubezniva sta

ž njim duhovnika, katera je bil napadel, in kako skrbno mu strežeta, omečilo se mu je ledeno srce. Skesano se je spovedal in prejel sveto popotnico.

Ko se je spravil z Bogom prosil je kapelana:

„Prosim vas lepo, izprosite mi odpuščanje po nedolžnem obsojene Manje in njene matere. Kovačič me je zapeljal, da sem nesel po noči sam svojega janca v njun hlev ter potem zatožil dekle tatvine. Kovačič je pričal in rekel, da bi bil vzela obtoženka za ženo, ako bi ne bil neprostopoljna priča njenega prestopka. V gradu so mu sevé verovali in obsodili Manjo.“

Čez nekaj časa je nadaljeval: „Še nekaj vam imam povedati, gospod. Kovačič je bil v zvezi s hajduki. Predno je prišel na Predgrad, imel je nekje na Hrvaškem krčmo, v katero so zahajali roparji. Veliko je iztočil in dobro mu je šlo. Ker so hajduki potrebovali zanesljivega človeka v Poljanski dolini, ki bi za-nje vohunari, pregovorili so Kovačiča — ali je to njegovo pravo ime, ne vem — da se je naselil v Predgradu. Tudi moje nesreče je kriv, zapeljal me je, da sem šel med roparje. Bog mi bodi milostljiv!“

Uro potem je stal skesanec pred svojim božjim Sodnikom.

Te novice so napravile veliko hrupa. Prijatelji in zagovorniki po nedolžnem obsojene deklice so se veselili, prihajačevi pristaši so pa bili poparjeni in sramovali so se.

Sedaj se je Predgrajcem zasvetilo, zakaj je Kovačič s hlapcem vred odpotoval dan po napadu na župnišče in je hiša ostala zaprta.

Slutil je, da ga bo izdal njegov ranjeni prijatelj.

V.

Kar Bog stori, vse prav stori,
Če tudi nam se prav ne zdi.

Moder izrek.

Nekaj tednov po zadnjih dogodkih je bila v Predgradu pri Majetičevki zbrana vesela družba: Barič s sinom in gospod kapelan Anton. Bara in hči sta znosili vse na mizo, kar je bilo boljšega pri hiši; pokazati sta hoteli, da se tudi pri njih dobi kaj dobrega za prigrizek. Manjica je bila vesela in rdeča, kakor kuhan rak, zakaj sam ponosni Barič jo je prišel snubit za svojega sina. Nihče bi ne bil poznal deklici, da se je pred nedolгим časom borila s smrtjo.

Kako je vse to prišlo?

Ko je kapelan Anton zvedel, da bi Baričev Peter rad vzela Manjico in da ga ima ta rada, sklenil je napeti vse svoje moči, da se izpolni njuna želja. Petra je imel rad, ker je bil pobožen in marljiv mladenič. Ko je deklica okrevala, šel je duhovnik k Bariču in ga je res po

velikem trudu pripravil, da je dovolil v ženitev. In tukaj naj povem, da se ni kesal nikoli.

In ženitovanje! Takega že ni bilo dolgo v vsej Poljanski dolini. Barič je dobil celo nekje v Kočevarjih turško godbo. Ne-le Predgrajci, nego tudi Tržani so napravili slavolok, razpeli so namreč na dveh hojkah vrv in obesili nanjo najlepše ženske robce. Barič pa zato tudi ni varčeval z vinom. Ko se je ženitovanjski sprevod pomikal k župni cerkvi v Stari Trg, bilo je po koncu mlado in staro. Pred godbo so šli povabljeni mladeniči s svojo zastavo ter veselo skakali, plesali in ukali. Možje so pa pucali s puškami, da je bilo veselje. Vmes je veselo godla godba. Lepa je bila nevesta, posebno se ji je pristojal šapelj t. j. visoka krona iz umetnih cvetic.

V Trgu pod lipami so se zavrteli v kolu in potem šli v cerkev. Zastavo so vtaknili v zdolben kamen, ki je bil v ta namen vzdigan v steno župnišča, kjer je še danes. Dva oborožena mladeniča sta jo stražila.

Po svetem opraviu so šli v istem redu domov. Ko je srečni ženin zagledal sramotni steber pred gradom, rekel je prebledevši ženki: „Manjica, da nisi bila ti pri tistem kamenu tam-le, midva bi ne bila danes srečen par. Res je, kar so rekli gospod Anton: Bog vse prav stori. Njegovo ime bodi češčeno!“

„Na veke, amen!“ odgovorila je ganjena nevesta.

Bara je še toliko časa živela, da je pestovala zlatolasega vnučka, in lahko je umrla, ker je vedela, da je srečna njena ljuba Manjica.

* * *

Ljudstvo se je začelo krepko v bran postavljati hajdukom, zato roparski napadi niso bili več tako pogostni. Popolno zatrli so te strahovite roparje šele Francozje. Ko so ti odšli, začele so se zopet prikazovati roparske čete, katere je pozneje vodil neki Kralj.

V petdesetih letih pa je roparstvo popolnoma ponehalo.

Celje in okolica.

(Povestne in mestopisne črtice. — Poleg „Celjske Kronike“ i. dr. sestavil Andrej Fekonja.)

(Dalje.)

Celjski pokneženi grofi.

„Neima može biti u čitavoj dogodovštini 14. i 15. stolëtja nijedne vladajuće kuće, koja bi se u toli kratko vrëme tolike bila domogla vlasti i tolika nabavila bogatstva, kao što se je domože i nabavi kuća Celjskih knezah (grofah). Od prostih vlastelih gradovah Sanecka i založenoga Celja uzpeše se, pridruživši si do mala mnoge druge gradove, na prestol de facto čitave Štajerske, Kranjske i Koruške. Čim se udade kći jednoga vladavca ove knežke kuće za Žiška kralja ugarskog, bude knez Celjski takodjer za bana hrvatskoga postavljen, te po tom svojom vlastju ne samo u Hrvatskoj, nego li kao ban takodjer u Ugarskoj prevagnu.“

Stanko Vraz.

Nova dôba za Celje se začenja sredi XIV. stoletja.

Akoprav je bilo to mesto dolgo časa zaradi toliko nesreč in izpremën skoro pozabljeno, vendar ni mogel tako primeren, mikaven in lep kraj dolgo ostati zapuščen. Slovenci, živeči ob Savinji, so pozidali na razvalinah stare Celeje novo mesto, katero naziva srednjefrankovski Nemec, kakor smo ravnokar slišali, po imenu „Zilje“ v začetku XIII. veka.

Res, da je novo osnovano Celje samo po sebi bilo sedaj majhno in tako neznatno, da je imelo celó v XV. stoletju le ime trg — oppidum, ter niti ni imelo svoje župnije, marveč je cerkveno spadalo pod Žalec bržčas vse do konca XII. veka¹⁾, vendar je Celje polagoma zopet postalo znamenito v povestnici ter je zaslovelo po svetu.

Očetje njegove sedanje slave pa so takozvani celjski grofi, kateri so tu v celjskem gornjem gradu (sedaj razvalina, imenovana „Stari grad“) imeli svoje sedišče. Četudi se je rod celjskih grofov ohranil samo malo nad sto let (1341 do 1456), vendar je bil tako mogočen, da se je meril celó s kralji in cesarji, na dvorih kakor tudi v bojih. Raznovrstne zveze teh celjskih mogotcev s tedanjimi vladarji in drugimi velikaši so tako znamenite, da moramo celjske grofe prištevati najvažnejim rodbinam, katere so gospodovale Slovincem.

V povesti celjskih grofov res nahajajo ne samo Celjani in bližnji okoličani, temveč skoro vsi prebivalci v Štajerski, Koroški, Kranjski, v Hrvaški in v Ogerski, vsakateri za svoj kraj dosti zanimivega in spomina vrednega. Ker so

¹⁾ Vid. Ig. Orožen: Dekanat Cilli 28, 29.

si pa celjski grofi podvrgli poleg malone vse slovenske tudi mnogo hrvaške zemlje, ustanovili so takorekoč nekako jugo-slovansko državo; kakor so tudi nekateri člani njihove rodbine sisali uprav slovensko mleko, akoprem niso morda bili baš slovenske krvi.

Zato pa bodemo pač še s tem večjo spoštljivostjo in toliko večjim zanimanjem obiskovali oni kraj, kjer so nekdanj stanovali velikaši, katerih dedovina je potlej kot del Slovenske krajine za cesarja Friderika III. (IV.) pripadla dednim zemljam avstrijskim.

Z ozirom na vse to je torej vredno, da govorimo o celjskih grofih malo obširneje. A najpreje povémo nekaj o njihovih prednikih.

Gospodje sanéški.

Rodbinski dom celjskih grofov je bil grad „Souneck“ ali „Sannek“, ki je sedaj tudi razvalina, nekako uro hodá južno od Braslovč, stoječ na prijaznem solnčnem holmu. Lastniki tega grada in ž njim združenega posestva so se torej imenovali izprva: „Freie von Sounek“, latinsko tudi „Liberi de Sewenegh“ . . . Sanéški slobodnjaki.¹⁾ Pozneje so ti vlastelini podedovali (kakor je bilo že v prejšnjem oddelku omenjeno) posestva grofov Heunburških, katera so imeli v Koroški in Štajerski, med temi tudi Celje, grad in mesto. A ko so bili sanéški gospodje naposled povzdignjeni v stan grofovski, nazvali so se po glavnem imenju svojem „Grafen von Cilli“ — celjski grofi.

Kakšnega roda pa so bili ti slobodni gospodje sanéški?

Nemški povestničarji (K. Tangl idr.) jih izvajajo od savinjskih markgrofov Playen, o katerih smo preje govorili, in to naravnost od poslednjega, grofa Starkhanda II., ki je bil odstavljen pred l. 1137. S. Rutar pa misli, da izvirajo savinjski (sanéški) gospodje morda od kakega slovenskega plemiča, češ, ker se nikjer ne omenja, da bi se bili naselili.²⁾ Samo imena, a ne činov, znamo o prvih členih njihovih, o katerih nam sporočajo razne listine, ponajveč samostanske.

Gerard ali Gebhard je bil menda prvi gospod sanéški; njegovo ime se nahaja v pismih šentpavelskega samostana v labodski dolini že leta 1120.—25. in 1141. Imel je menda brata Leopolda, kateri je podpisan v istega samostana pismu l. 1146. Gebhardov sin je bil Gerard ali Gebhard II. kot sanéški gospod, kateri se imenuje l. 1173. dvakrat, najpreje, ko je bil s Pertoldom, arhidijakonom savinjske doline, navzoč pri cerkvenem zboru v Gornjem gradu in zatem za svedoka v pismu, s katerim je podaril akvilejski patrijarh Udalrik II. več zemljišč in desetnin

studeniškim redovnicam. Kot tretji sanéški gospod je Gebhard III., sin Gebharda II., za svedoka podpisan v nekem pismu v stvari Jurikloštra pri Planini l. 1209. Četrty je Konrad, sin Gebharda III., ki se je v Mariboru podpisal za svedoka v pismu zastran Zidanega mosta, leta 1224., ko je bil vojvoda Leopold VI. zgradil tisti most. Konrad sanéški je dobil l. 1237. župni patronat za Braslovče. Peti sanéški gospod bi bil Rihard, ki je bil oženjen z Zofijo, hčerjo Alberta Rogaškega, pred l. 1237. (ako ni bil morda ta Rihard posestnik grada z enakim imenom „Sonegg“ v Junski dolini v Koroški?). Šesti je imenovan Leopold I., sin Konradov, leta 1278. Ta je šel istega leta s cesarjem Rudolfom Habsburškim v boj zoper češkega kralja Otokarja, in je tedaj izročil patronstvo braslovške župnije gornjegradskemu samostanu. Umril je l. 1286. brez otrok in bil pokopan v Gornjem gradu, kjer je bilo navadno pokopališče sanéških gospodov. Sedmi bi bil Gebhard von Sewnegk, tudi Konradov sin, ki se imenuje l. 1291., ko je menda tudi umrl, ker je bil že jako star. Osmi pa Ulrik (Gebhardov brat), imenovan l. 1301., ko je od Otona Lichtensteinskega kupil rogaški grad za 700 mark srebra. Leta 1309. je šel na pomoč štajerskemu vojvodi Frideriku III. Lepemu zoper upornike. Umril je okoli l. 1316. in bil pokopan v Žičah blizu Konjic, ker ni bil dober gornjegrajskemu samostanu, bržčas zato, ker so po l. 1250. „jus advocatiae“ nad samostanom dobili ptujski in ne sanéški gospodje, ker so preje večkrat to pravico zvrševali krivično in nasilno.¹⁾

Že pri prvih členih gospodov sanéških opazujemo pohlep za čim večjo močjo in mogočnostjo, brez obzira na to, ali so sredstva k temu dobra ali zla. Razven grada Saneka so imeli ti vlastelini koncem XIII. stol. še mnogo drugih posestev, kakor: grajščine Šenek, Ostrovec, Lengenber, Gotovlje, vendar ne kot popolno lastino, nego kot feudum (lehen), nekaj od koroškega vojvode, nekaj od krškega škofa in nekaj tudi od akvilejskega patrijarha. Isto tako se kaže pri njih želja po zvezi z mogočnimi rodbinami: Ulrik se je oženil z neko Katarino, hčerjo heunburškega grofa Ulrika in badenske markgrofinje Neže, vdove koroškega vojvode Ulrika, in iz roda vojvod babenberških. In naposled se pojavlja pri Sanéških že rano živahen um za redno gospodarstvo in buden čut za rodbino. L. 1262. so namreč Konradovi sinovi bili odločili s posebnim zakonom, da nijeden brat brezdetnik ne sme sporočiti svojih posestev ptujcem, temveč da jih imajo dobiti v takem slučaju preostali

¹⁾ Ime tega grada pišejo in tolmačijo različno.

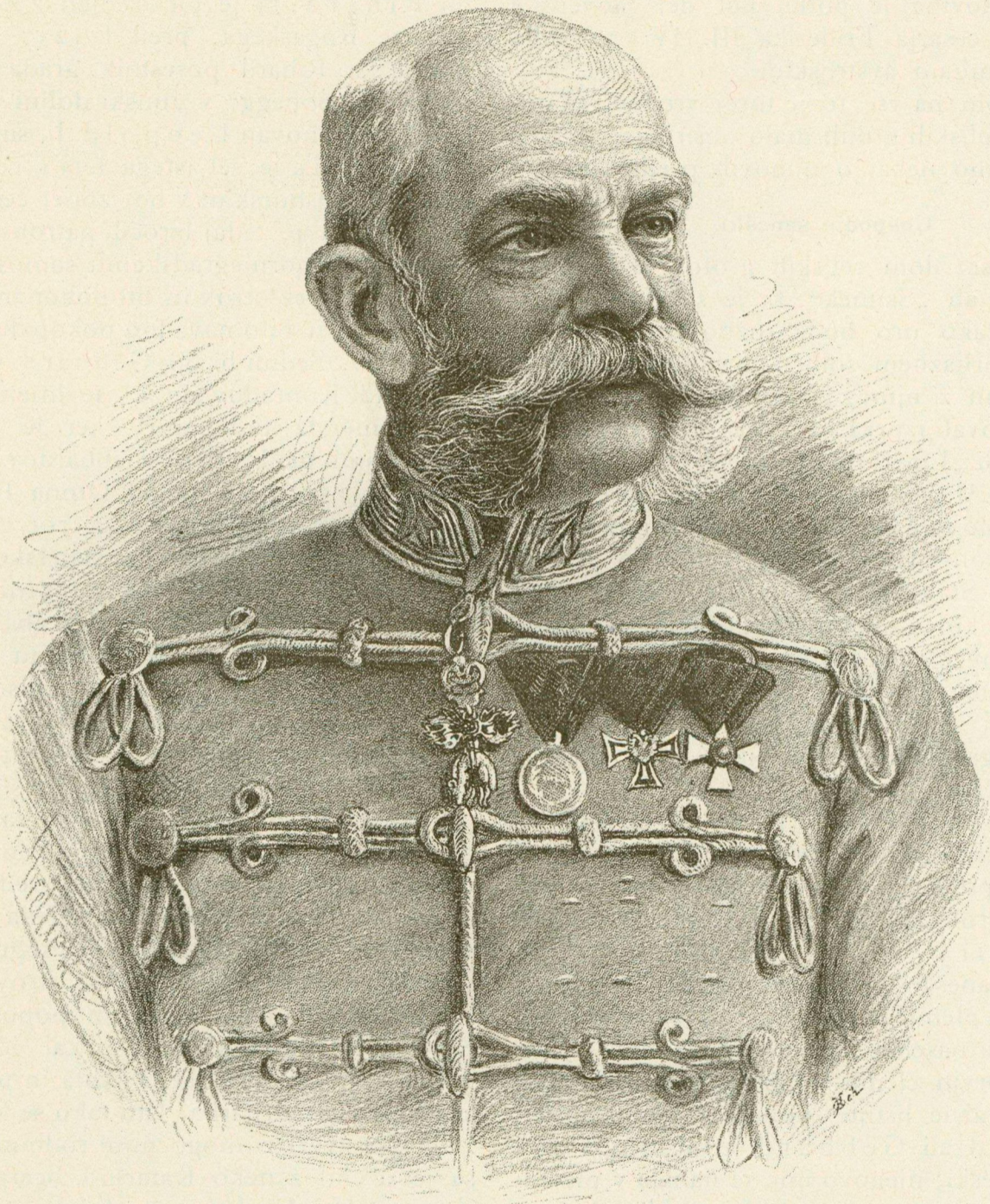
²⁾ Lj. Zvon II. 353.

¹⁾ Ig. Orožen, Cel. Kronika: Das Benediktinerstift Oberburg 92, Lapajne 87 sl.

bratje. Ulrik je preživel vse druge ter si pridobil vsa sanéška posestva in si jih še pomnožil z Rogatcem.¹⁾

Ulrika Sanéškega in njegove žene Katarine Heunburške sin je bil Friderik. On je bil tudi naslednik v vrsti sanéških gospodov, torej deveti, in je podedoval po svojem očetu vse rodbinske lastine.²⁾ A ko je okoli l. 1322. moški rod

grofov heunburških zamrl, dobil je Friderik kot dedščino po materi razven drugih posestev bržčas v savinjski in saléški dolini, tudi polovico grajščine celjske, ki je bila tedaj last Heunburžanov. Druga polovica Celjska z ostalimi posestvi heunburškimi pa je prišla v last Pfanberškemu grofu Ulriku, sinu Margarete Heunburške. Vdova poslednjega heunburškega grofa

Nj. veličanstvo cesar Franc Jožef I.

Hermana, Elizabeta, in Ulrik Pfanberški pa sta zatem l. 1323. zastavila Celje koroškemu glavarju Konradu Auffensteinskemu; vsled česar je nato nastala velika pravda in celó krvava vojna. Mogočnega glavarja Koroškega je podpiral v

¹⁾ Dr Fr. Mayer v knjigi: „Die Santhaler Alpen“ von dr. J. Frischauf p. 224, 227 sl.

²⁾ Njegova sestra Ana, omožena z grofom Rudolfom Ot. Liechtensteinskim, dobila je le majhno doto.

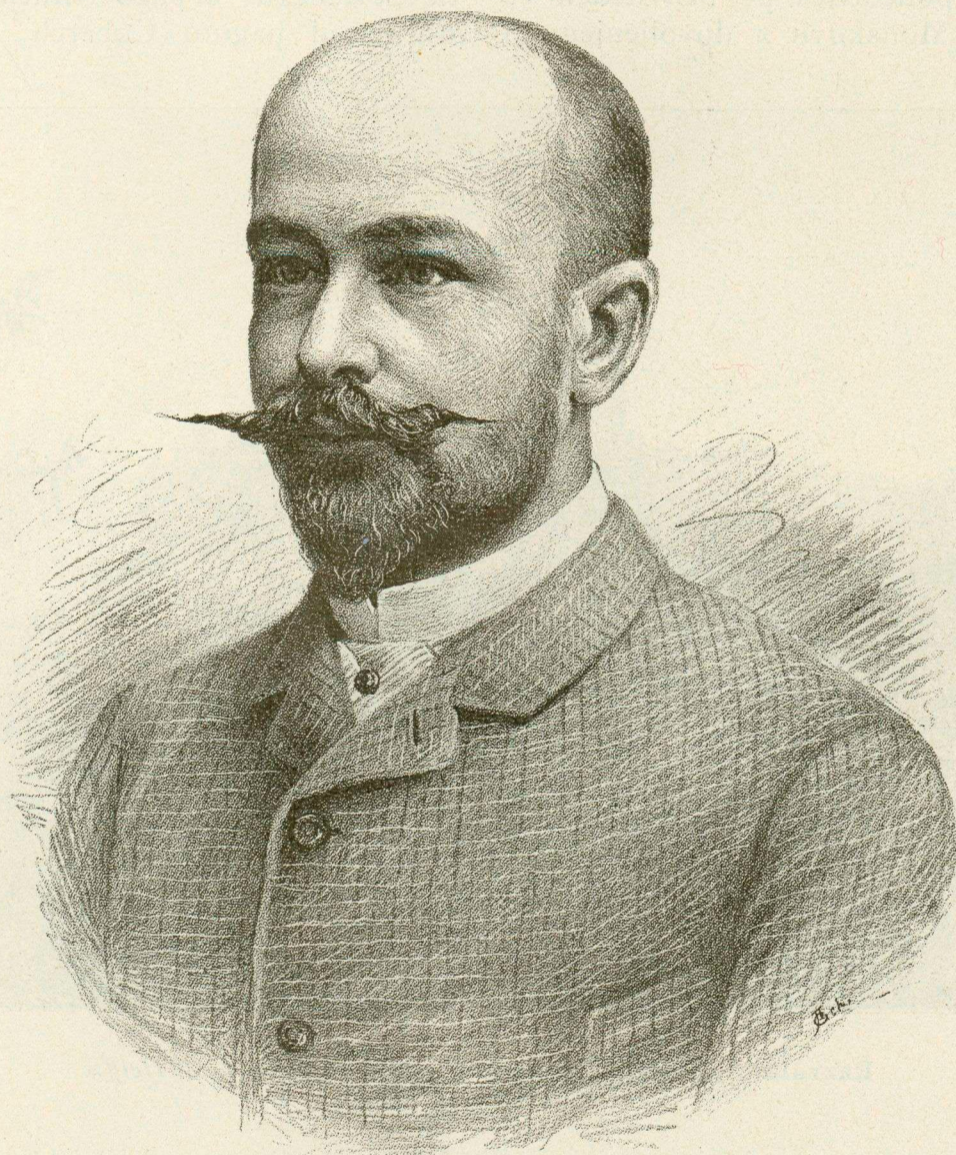
njegovih zahtevah glavar kranjski in slovenske krajine Meinhard Ortenburški, Friderika sanéškega pa štajerski glavar Ulrik Walseeski. In tako se je dogodilo čudno, da so se lotili orožja drug proti drugemu glavarji treh dežel, katere so pozneje za nadvojvode Karola II. l. 1564. prozvali Notranjo Avstrijo. Borba je trajala osem let, a so največ trpeli meščani in kmetje. Šele v petek pred sv. Mihaljem l. 1331. je vojvoda

Albreht II. v Gradcu pravdo razsodil tako-le: Friderik sanéški naj plati Konradu Auffensteinskemu 250 mark srebra rešitve za Celje; Saneški in Auffensteinski naj v miru vkup imata stan v celjskem gradu, in ako se vname med njima še kak prepir, naj si izvolita pravičnega moža, ki jima bode prepir razsodil; Sanéški naj Wülfinga Edlingskega in svoje ostale feudnike, ki so bili njegovi nasprotniki, pusti v njihovih posestvih.¹⁾

Tako so torej Sanéški dobili po dolgi borbi v last ono mesto in zlasti grad, po katerem so se kmalu zatem tudi nazivali.

A razven Celja si je pridobil Friderik še druga posestva. Tako gradove: Soteski že l. 1300.,

Kostrivniški l. 1322. in zatem Podsredenski, vse tri kot krške fevde. Akvilejski patrijarh Bertrand mu je l. 1334. na novo podelil one fevde, katere so imeli od Akvilejcev že Friderikovi pradedi, namreč desetino v Lembergu pri Novi Cerkvi, okolo Sv. Petra v Savinjski dolini, pri Braslovčah, v Mozirju in v Šaléški dolini. Krški škof Laurencij von Brunne mu je dal leta 1334. Gorico in Šalek pri Velenju; in Sv. Pavelski samostan grad Forchtenek nad Šoštanjem l. 1336. Avstrijska vojvodi Albert in Oton sta mu dala za njegovo pomoč v Češki in Ogerski namesto dolžne plače Laško, Freidenegg, Klausenstein in Radeče v zastavo l. 1336.; in l. 1337. je dobil še nekatere akvilejske fevde ob Mirni, katere

Viktor baron Hein, deželni predsednik Kranjski.

je preje imel Henrik Planinski. Tudi varstvo (vogtei) gornjegrajskega samostana, katero so bili Sanéški izgubili, dobil je Friderik zopet svoji rodbini l. 1337.; istotako varstvo Jurijkloštra l. 1339.²⁾

Friderik Sanéški je torej, kakor se iz tega vidi, utemeljitelj moči svoje hiše. Bil je

¹⁾ in ²⁾ Dr. Fr. Mayer l. c. 228 sl. Ig. Orožen, Celjska Kronika.

bogat, imeniten mož; dolgove je poplačal in denar posojeval. Koroški vojvoda Henrik ga je l. 1332. imenoval še deželnim glavarjem v Kranjski in Slovenski krajini, in avstrijski vojvoda Oton ga je potrdil. Za ženo je imel Friderik Sanéški najprej Ano, hčer saksonskega vojvode Joana, katera mu je rodila dve hčeri: Ano, v naslednje omoženo z grofom Otonom Ortenburškim, in Katarino, omoženo z grofom

Albertom goriškim in pozneje (1376) z Joanom waldburškim. Druga žena Friderikova pa je bila Dietmunda pl. Walsee iz rodbine švabske († leta 1351.), in tá-le mu je rodila dva sina: Ulrika in Hermana. A ker je sam bil sin heunburške grofice, vnuk badenske markgrofinje ter pravnuk avstrijske in štajerske vojvodice: zato pa je tudi še sebi želel grofovske krone. Walseejski so ga mogli vplivno podpirati; potrebna imenja si je bil itak pridobil; in njegova težnja se mu posreči.¹⁾

Celjski grofi.

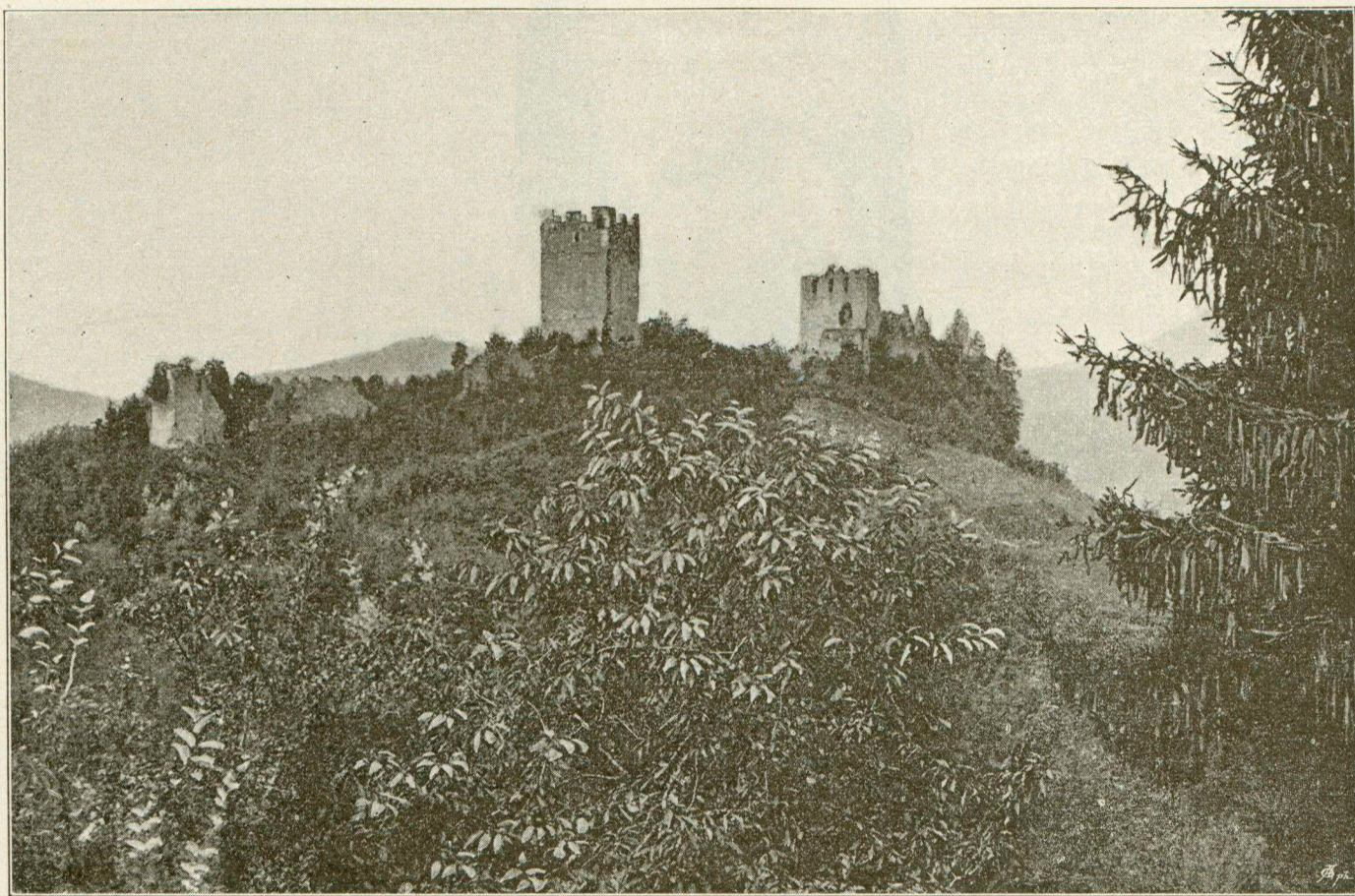
Friderik I.

Leta 1341. v ponedeljek po beli nedelji je cesar Lüdovik v Monakovu z dovoljenjem in

priporočbo deželnega vojvode Albrehta II. povzdignil Fridericum liberum de Sewenegh, zaradi njegovih mnogih zaslug za vladarja in državo in zaradi obširnih njegovih posestev, v grofovski stan rimsko-nemškega cesarstva ter ga je po glavnem njegovem imenu Celju imenoval grofa celjskega.

Za grb si je Friderik kot celjski grof izvolil grb svojih prednikov heunburških, namreč tri zlate zvezde v sinjem polju; in to je bil tudi grb vseh njegovih potomcev grofov celjskih.¹⁾ Stanovali so tudi od sedaj vsi v gornjem celjskem gradu.

Celjska grofovina je obsegala tedaj, kakor veli cesarsko pismo: „Fridericum liberum de Sewenegh; a pago Seluck infra Hohenegg, usque ad pagum Coberch, a pago Gewbliz

Razvaline „Starega gradú“ celjskega. (Fotogr. M. Helff.)

prope terminos Landsberg usque ad pagum Sabiack prope Feistritz in Styria, quod totum olim erat in dominio Lengenberch seu Lemberg.“ Torej od Šaléka pod (nad!) Vojnikom tje do Gabernika (pri Poličanah), od „Gewblize“ blizu Podčetrka tje do „Žabjaka“ blizu Slov. Bistrice, kar je vse nekdanj bilo v oblasti Lemberški (pri Novi Cerkvi poleg Vojnika).²⁾ No, celjska oblast se je povečala po fevdih, katere so v naslednji

dôbi podelili zopet akvilejski patrijarhi, avstrijski vojvode in nemški cesarji Frideriku in njegovim naslednikom, ter po gradovih in drugih posestvih, ki so si jih nakupili celjski grofi.

Tako si je že Friderik I. k svoji grofovini pridobil naslednje grajščine in zemljišča: Grad Prežin pri Téharjih, najpreje tretjino istega l. 1342., zatem drugi del l. 1344. in naposled vso grajščino l. 1346.; zatem Pogred pri Vranskem tretji del l. 1347., Vrbovec nad Mozirjem,

¹⁾ Dr. Fr. Mayer l. c. 228 sl. Ig. Orožen, C. Kr.

²⁾ Prepis pri c. kr. namestništvu v Gradcu.

¹⁾ Lapajne 90.

tretji del, in Gornji grad l. 1350., katere grajščine je vse kupil. Nadalje je od vojvode Albrehta l. 1357. grad vipavski prevzel v zastavo za 6000 gld. in vojvodi še 1000 gld. več posodil na ta grad; vojvoda Rudolf II. pa mu je leta 1359. zastavil grad Ströchau (v gor. Štaj.) za 8000 gld. Šaléški svoj grad pa je Friderik podelil Nik. Kimbergerju l. 1353., in njegov sin Herman celjski je grad Forchtenek dal Joštu Forchteneškemu l. 1356.¹⁾

Umril je grof Friderik I. 9. (ali 13.?) velikega srpana l. 1359. in je bil pokopan v Celju v tedanji minoritski (sedanji nemški) cerkvi.

Tako opazujemo že pri prvem celjskem grofu, kakor bomo videli pri njegovih naslednikih, vsa ona svojstva, katera smo omenili pri gospodih sanéških: podjetnost, slavohlepnost, ljubezen k rednemu gospodarstvu. Proslavila se je celjska rodbina grofovsko po mnogih bojih in službah; ojačila pa najbolj po zakonskih zvezah s poljskimi in bosenskimi kralji, pozneje tudi s samim rimsko-nemškim cesarjem. Vrhunec slave so dosegli Celjani za cesarja Sigismunda, a pod njegovim vnukom kraljem Ladislavom naglo padli.

Ulrik I.

Ako je Friderik I. utrjeval moč celjskih grofov ponajveč mirno, množeč posestvo svoji hiši doma, začela sta njegova sinova širiti ime Celjanov dalje v svetu in to po vojnih činih. Zlasti Ulrik, starejši sin Friderikov, je bil pravi junak. L. 1345. je šel z ogersko-hrvaškim kraljem Ludovikom I. v Dalmacijo pred trdni Zader, da otmè to mesto beneški sili. Zatem je napadal

¹⁾ Orožen, Celjska Kronika.

močni grad Reding v Tirolski proti drznemu Engelmarju. Leta 1348. je vojeval v Braniborski zoper lažnega Waldemarja; in naslednje leto je bil med križarji na poganske Pruse. Iz mrzlega severa je potoval zatem v vročo Italijo, spremljajoč l. 1355. cesarja Karola IV. celó v Rim na kronanje. Nato je pomagal zopet ogerskemu kralju v dveh bitkah, najpreje proti Benečanom pri Trevizu l. 1356. in zatem zoper Bolgarje v Podunavju pri Vidinu.¹⁾ Ulrik I. je bil tudi glavar v Kranjski in l. 1362. navzoč pri deželnem zboru v Požunu.

Z Ulrikom zajedno se v povestnici mnogokrat imenuje njegov brat Herman. Najbrže sta oba skupno upravljala obširna svoja posestva, katera sta še tudi zmerom pomnoževala. Dobila sta zaporedoma: grad Waldstein in Planinski grad po oporoki leta 1363.; vojvoda Rudolf II. jima je zastavil l. 1363. Žalec in Vojnik; zatem sta postala lastnika Žusemskega grada l. 1364., dobila Ivenski in Konjiški grad l. 1365.; nadalje Vuzenico sporočeno leta 1366., Vrbovec v zastavo leta 1367.; vojvoda Albreht pa jima je zastavil Slov. Bistrice, in vojvoda Leopold grajščino Tifen (v Kor.) in Laško, l. 1368. Kako mogočna sta bila Ulrik I. in Herman I., kaže tudi to, da jima je vojvoda Albreht l. 1365. izročil krvavo sodstvo v njuni grofiji.²⁾

Grof Ulrik I. je bil dvakrat oženjen; prvič z Adelajdo grofico Oettinško, in po njeni smrti z Adelajdo grofico Ortenburško († 1391.), katera mu je porodila sina Vilhelma. Umril pa je Ulrik 26. mal. srpana l. 1368. (Dalje.)

¹⁾ „Vestnik“ 1874., str. 93.

²⁾ Orožen, Celjska Kronika.

V znamenju mirú in ljubezni.

(Spisal dr. Fr. L.)

Bojem se najrajši izogiblremo. Kadarkoli se gré samo za osebo, zdi se nam najboljše potrpeti. Vsem ljudem ne moremo ustreči, in vsi ne bodo nikdar hoteli biti naši prijatelji. Marsikateri je srečnejši, kadar se more znašati nad kom in usipati nadenj svojo jezo, kakor pa če vidi pri svojem znancu kaj dobrega, kar bi smel pohvaliti in posnemati.

V listu smo objavili nedavno nekaj mislij o poslednjem potresu. Vsak čitatelj se kmalu prepriča, da je oni spis jako pohleven, ne ostro znanstven, ampak nekako premišljevanje o ljubljanskem potresu z različnih stališč. Da ne bo spis vsakomur všeč, to smo dobro vedeli. Kako

bi bili neki gledé na potres jednih mislij, če smo različnih nazorov v drugih stvaréh!

Nikakor pa nismo mislili, da se utegne kdo resnobnega spisa, spisanega bralcem v tolažbo, spisanega v ta namen, da se učimo in vzdramimo, lotiti z roganjem. No, bodi kakorkoli: to pot se ne maramo ogniti napadu, ampak napadniku hočemo pogledati prav mirno v oči, ker se gre za stvar in ker nimamo vzroka za nemir.

Marsikdo se zdi samemu sebi tako pameten, da ima vse druge ljudi za bedake. Zato presoja vse kot bedasto, kar se ne vjema ž njegovim mnenjem. Težko se povzdigne do tega, da bi tudi nasprotniku prisodil kaj uma in si

misli, da njegov — njemu zoprni — nasprotnik tudi dela in misli po pameti. Dejali bi, to je naša prva osebna pravica, da smemo zahtevati od kogarkoli, naj nas ima za pametne ljudi; kdor pa svojemu nasprotniku odreka celó to pravico, kdor ga imenuje bedaka, nespametneža, ta naj pomisli, da po tej poti najmanj sam pride do modrega ravnanja.

„Slovanski svet“, ki je lani in letos pisal o našem glasilu in o uredniku bolj pohvalno, nego si je ta kdaj želel, objavil je (na str. 205.) dopis, v katerem se zaganja neki „Logicus“ prav srdito v omenjeni spis o potresu in v urednika. Ves dopis je tako očitno oškropljen z žolčem, da se mu pač vidi ves drugačen vzrok, kakor strah za logične zakone, katere je naš spis menda spravil v nevarnost. Pisatelj onega dopisa trdi z velikim hrupom, da je v našem spisu na str. 315. „dijametralno nasprotje“ med dvema trditvama. Prva je ta: „Ni modro govorjenje, da je naš potres naravnost kazen božja.“ Druga je ta: „Manj pametno in celó nekrščansko je govoriti ali pisati, da je Ljubljano zadela ta nesreča po nedolžnem.“ Pisatelju-napadniku se zdi nasprotje toliko, da govori o „groznem kaosu v glavi doktorjevi“, da naš spis „v drugem odstavku pobija tisto, kar je v prvem trdil in zagovarjal“, dalje piše o „skolastičnih sofizmih in logičnih nedoslednostih“, da drugih pisateljevih ljubeznivostij ne omenjamo.

Čitateljem, ki so poučeni o božji previdnosti in pravičnosti, ni treba našega spisa pojasnjevati in zagovarjati. Gospod napadovalec pa, ako zopet dobi „slučajno“ (kako milostno!) naš list v roke, naj vendar nekoliko treznejše in mirneje premisli to-le:

Ljubezen do bližnjega nam veleva, naj nikogar ne sodimo. Zato ni umestno, ni modro, ni krščansko soditi Ljubljance in jih bičati z besedami, češ, zaslužili ste to kazen, prav vam je!

Ako ne smemo soditi bližnjega, smemo še manj soditi Boga in ga dolžiti, češ, Bog, ti si Ljubljance udaril po nedolžnem. Če je namreč Ljubljance zadela ta nesreča po nedolžnem, potem je Bog krivičen, ker jih tepe.

To, da Bog ni ravnal z nami krivično, povedali smo v onih stavkih, ki so gospodu nasprotniku tako grozni. Povedali smo zato, da se nam zaradi nesreče ne zmanjša ljubezen in zaupanje do Boga. Če trdi gospod nasprotnik, da „polemizujemo s Slov. Narodom“, odgovarjamo, da je to neresnično, ker „Slov. Naroda“ nismo brali in smo šele pozneje zvedeli, da je dotična trditev v nekem pozivu, natisnjenem v tem listu. Saj se je drugodi tudi lahko kaj takega čitalo in slišalo. Slišalo, pravimo, zakaj vsakdo vidi, da se v onem odstavku oziramo

mного bolj na to, kar smo slišali, nego kar smo čitali semtertje v listih. Gospod nasprotnik, kako morete opravičiti tako ravnanje? Ali zahteva to logika?

Bodisi tudi, vendar nasprotje je nasprotje, utegne nam reči naš ljubeznivi prijatelj. Če namreč pravimo: „Ni modro reči, da je potres ‚naravnost‘ kazen“, pravimo s tem, da nas ni udaril potres zaradi krivde, marveč po nedolžnem. Nato pa zopet pravimo, da nihče ni brez krivde, torej tudi ne noben Ljubljančan.

Tu ni nikakega nasprotja. Gospod nasprotnik nas ni hotel umeti. Prezrl je, da smo ločili dvojno šibo božjo, jedno neposredno, čudežno, drugo naravno, prirodno, kakoršne nas zadevajo mnogokrat. Zavračamo samo one ljudi, ki govorijo, da je potres od Boga naravnost ali čudežno poslana šiba božja. Pisali smo namreč: „Tako so nekateri tudi Ljubljano obsodili na ta način (!), da je naš potres naravnost (!) šiba božja. Nam se tako (!) govorjenje ne zdi modro, zlasti ne, če si mislimo po strani, da so samo nekateri zaslužili tisto kazen.“ Iz tega vsakdo vidi, kaj mislimo. Potres je res šiba božja, je nesreča, nadloga: a nikar ne sodimo, nikar ne govorimo, da nas je Bog neposredno, čudovito udaril, kakor Sodom in Gomoro. Nismo pa s tem trdili, da smo Ljubljančani nedolžni ljudje in da po nedolžnem trpimo. O tem ni ničesar v prvem odstavku, marveč le to, da ne smemo soditi. Zato smo lahko rekli: „Kdo je brez krivde? Kdo ni vreden, da ga Bog vodi k pokori? Komu ni koristno, če ga Bog poniža?“ Z drugimi besedami: Grešniki so vsi ljudje, torej tudi Ljubljančani. Časne kazni nas zadevajo po pravici, in Bog nam jih pošilja, da nas očiščuje in pripravlja za srečno večnost. — Ali ni to resnično? Potem je tudi resnično, da po nedolžnem nas ni zadel potres.

Ljubljančani, brez razločka, so se ob potresu obračali k Bogu, prosili ga odpuščanja, in zaupali, da jim Bog prizanese nadaljno nesrečo. Le kak farizejec je morda Bogu očital, da trpi ‚popolnoma po nedolžnem‘.

Takšno je nasprotje, katerega nas dolži gospod napadovalec. Pretehtali smo vse, kar smo pisali, a nismo našli nasprotja. Marsikakemu pisatelju se je primerilo, da se je zapletel nehoté ali nevedé v kako nasprotje. Kako lahko se zapiše kaka manj premišljena beseda! Ko bi se bilo primerilo kaj takega tudi nam, bilo bi prav nas na to opozoriti, kakor koli si bodi. No, naš gospod prijatelj je pa nenavadno ljubezniv. Čujmo: „Tukaj, v tej polemiki, vidiš, ljubi čitatelj, da je potres v resnici napravil v glavi doktorjevi grozen kaos. Kateri čitatelj z normalnim razumom, če tudi nikoli ni videl kake Lindnerjeve logike od znotraj, ne vidi na

prvi pogled, da doktor philosophiae Lampe v ravnokar citovanem drugem odstavku pobija tisto, kar je v prvem odstavku trdil in zagovarjal?! Prej je, kakor smo videli, odločno protestoval proti babjeverskim trditvam, da bi bil potres kaka kazen za Ljubljano, oporekal je, da bi bil potres „zaslužena“ kazen. Sedaj pa pravi, da je celó pametno in krščansko, če se reče, da je Ljubljana zaslužila kazen potresa! Kajti, če ni res, da Ljubljana trpi katastrofo po nedolžnem, potem je res, da je to nesrečo Ljubljana zaslužila, ali si je te nesreče sama kriva — kar je vendar v bistvu vse jedno! Če Ljubljančani ne trpijo po nedolžnem, potem trpijo pač po svoji lastni krivdi. Ker je nesreča zadela vse prebivalstvo več ali manj, med njimi tudi otroke, potem med tem prebivalstvom nobenega človeka ni, ki bi ne bil vreden katastrofe, ki bi je ne bil zaslužil! Ali ni to umovanje dijametralno nasprotno umovanju in sklepanju v prvem odstavku?! V prvem odstavku pravi dr. Lampe, da nikogar ne smemo soditi, kdo je kazni vreden, kdo ne; v drugem odstavku pa sam obsoja Ljubljano, da je bila nesreče vredna! V prvem odstavku je „philosophiae & theologiae dr.“ trdil logično in ob jednem jako humannotolerantno, da, ko bi se sploh govorilo o „kazni“ potresa, bili bi tako „kazen“ zaslužili nekateri, v drugem odstavku piše isti „doktor“, da je nesreče (potresa) vsak brez izjeme vreden, da je vsak vreden, da ga Bog pokorí (ali kaznuje)!!... Ne maram se dalje baviti s temi skolastičnimi sofizmi in logičnimi nedoslednostimi Lampetovimi. Vi, pomilovanja vredni Ljubljančani, pa posebe pre-mišljajte tako logiko!“

Kakor smo zabeležili nekatere druge stvari iz žalostne naše sedanje dóbe, tako naj ostane tudi ta rahla stvarca v predalih našega lista.

Zaradi zagovora samega bi ne bili pisali teh vrst. Važnejše je, da si ogledamo podlago in tla, na katerih je vzrastlo to seme.

Prvi znak tega napadajočega spiska je navadna surovost, kateri ni toliko za dokaze, kolikor za to, da izkuša grditi nasprotnika. In kakšne pomočke mora rabiti tak napadnik, vidijo naši naročniki tudi v tem-le uvodu: „Grozni velikonočni potres ni razrušil samo mnogo, mnogo hišnega zidovja v Ljubljani in po okolici, ta potres je naredil mnogo škode tudi pri uredništvu mahničevsko-beletrističnega lista ‚Dom in Svet‘-a.“ Ali je to dovtipno!

Iz tega izvira tudi marsikak cvet slovenske pisave v tem spisku, ki naj bo za olepšavo, kakor: „razrukal“ tudi urednikovo logiko“.

Drugi znak tega spiska je srditost, razdraženost, strastnost. Ali je slovstvo pravi kraj, kamor naj se pokladajo in shranjajo sadovi takega dušnega stanja?

Nadalje se vidi spisku, da hoče nasprotnika le potolči ali vsaj osmešiti. Da bi svojo misel natanko pretehtal in besede natančno umeval, za to mu ni mar.

Naposled se vidi tudi čudno, da sprejme urednik, ki zatrjuje ‚ljubezen, mir, spravo, potrpežljivost‘, spise take vrste. Naš list ni nikogar napadal, nikogar omenjal: oziral se je skoro največ na razne misli med ljudmi in le mimogredé na spise: in vendar je slovenski list odprl predale takim vrstam!

Vsakdo vidi, da po tej poti se nadaljuje naš domači potres tudi v knjigi. Bilo ga je že dovolj, naj poneha odslej. Strast — zlasti maščevalnost — je mati večini spisov take vrste. Tudi naš „Logicus“ se je dal premagati tej strasti. To pa naj vé, da za ljudi te vrste, bodisi kdorkoli, nimamo drugačnega čustva, kakor pomilovanje.

Ko smo pazno čitali oni sestavek, videli smo, da je pač v njem nasprotje, ne pa v našem. To je nasprotje med lastnim mišljenjem in mišljenjem krščanskim.

Naš spis je imel v resnici neki namen, a ne, da bi dražil ljubeznivega prijatelja Logica, marveč, da bi unemal čitatelja ob resnobnem sedanjem času za krščansko mišljenje. To mišljenje je dovolj trdno, da se dá na njem staviti znanstvena razlaga. Ako nas gospod urednik dobrotno poučuje, kako bi bili morali pisati, izjavljamo, da za sedaj vljudno odklanjamo njegovo pomoč in njegov pouk.

Ali ni potrebno za dostojen stvaren razgovor, da spoštujemo svojega nasprotnika? Zato bodi tudi govorjenje ali pisanje dostojno in častno za obe stranki. Kako malo pazijo nekateri slovenski pisatelji in bojevniki na to zahtevo občne vljudnosti!

Trdno upamo, da pride čas, ko bodo spoznali Slovenci prave svoje prijatelje. Spoznali bodo, da je le mir prava sreča za narod, in onim bodo verjeli, ki jim oznanjajo mir srca, mir z ljudmi in mir z Bogom.

In ta mir želimo tudi svojemu strastnemu nasprotniku, želimo ga nemilemu listu, želimo ga vsem rojakom, ki so dobre volje.

Iz belega Zagreba.

(Piše Janko Barlè.)

III.

Zadnjič sem obljubil, da se oglasim kmalu po veliki noči. A je že minula lepa pomlad, in jaz jedva prijemam za pero. Potres nas je vse potresel, vseh oči so bile obrnjene v nesrečno Ljubljano, katera je žal zaslovela po celem svetu po svoji nesreči. Dolgo se ne bodo zacelile rane, katere je vsekali potres. Tudi Zagreb je že poskusil to silno podzemno moč, vendar škoda je bila manjša, a če je tudi glavno mesto trpelo, dežela je ostala nepoškodovana. Lesenim hišam po deželi ni mogel potres mnogo škoditi, a tudi njegov obseg je bil manjši od ljubljanskega. Upajmo, da bo pomagala ubogemu narodu slovenskemu prirojena vstrajnost in žilavost, a po njej naj se vzdigne skoraj in razcvete prerrojena Ljubljana — ponos slovenskega naroda!

Na sam Vnebohod je bilo, ko je slavil beli Zagreb lepo slavnost —, odkrival se je spomenik največjemu hrvaškemu pesniku iz novejšje dōbe Petru Preradoviću. „Dom in Svet“ je nekdanj že objavil kratek njegov življenjepis s sliko. Pa četudi ne bi, vedel bi vsak naš bralec, da je bil Preradović mož, vreden najlepšega spomenika. V dōbi preporoda so zazvenele njegove pesmi, obudile in navdušile narod, saj je pel pesnik od srca k srcu, a pel je tako, da se mu niti danes ni našel vrstnik. Vzbuja je narod, sadil mu v srce plemenito ljubezen do domovine, tolažil ga v dnevih nesreče, gasil nesrečni bratovski prepir in navduševal za vse, kar je lepo in vzvišeno. In tako je popeval vojak, visoki vojaški dostojanstvenik, kateri se pa ni sramoval nikdar očitno in slovesno pripoznati, da je sin svojega naroda. Pel je, kakor mu je velevalo srce, a ker je bil rojen pesnik, zato je pač naravno, da so se njegove pesmi prikupile vsakomu in postale prava svojina narodova. Umril je v ptujini. Vendar se je tudi njemu izpolnila želja, kakor našemu velikemu pesniku, da mu leži truplo v domači zemlji. Hvaležni hrvaški narod je prenesel l. 1879. z veliko slovesnostjo, pri kateri so sodelovali vsi sloji naroda, njegove kosti v beli Zagreb, kjer mu je grob okrasil s prelepim spomenikom.

No, pogrešalo se je še nekaj, kar bi bilo dostojno takega velikana. V samem Zagrebu naj bi mu se dvigal spomenik, kateri naj bi bil spomin na njegova dela, ob jednom pa tudi potomstvu v vzpodbudo, da posnema njegove vrline. Tako je hrvaški narod odkril nedavno spomenike v Makarski „starcu Milovanu“ — pesniku frančiškanku Kačiću, katerega posnetek stoji

tudi v Zagrebu, v Dubrovniku neumrlemu Gunduliću, v Krapini ilirskemu prebuditelju dr. Ljudevitu Gaju. V Zagrebu je to misel ustvaril mladi dr. Štefan Miletić, sedanji intendant hrvaškega gledališča. Sam velik slavitelj pesnika Preradovića, naročil je pri slavnem kiparju Rendiću spomenik, katerega je podaril hrvaškemu narodu. Kakor vsa dela tega umetnika, tako se odlikuje tudi ta spomenik: podaja nam dostojno podobo pesnika-vojaka. Vtil ga je znani Pöningerov zavod na Dunaju, a krasno podnožje mu je izdelano iz raznobojnega repentaborskega kamena. Mesto zagrebško je določilo prostor za spomenik na južni strani akademijskega trga. Ta prostor je prav primeren, a še lepši, ko se bo od ondodi umaknil sedanji kemijski laboratorij. Tu je baš najlepši del mesta, posebno ko se bo ondi od južnega kolodvora sem razprostiral velik trg. Vsak ptujec bode lepi spomenik lahko opazil, ko se bo vozil v mesto.

Spomenik se je odkril dovolj slovesno, a bil bi se lahko še bolj, ko bi bili malo bolj opozorili hrvaški narod na to slovesnost. Bili bi pač tudi tu sodelovali Hrvati iz vseh hrvaških pokrajin, kakor so n. pr. ob odkritju Gundulićevega spomenika. A naša slavnost je bila le bolj slavnost mesta Zagreba samega.

Ob najstjuri uri dopoldne dné 23. malega travna se je začela slovesnost. Godba je igrala, a razna pevška društva so odpela nekoliko pokojnikovih pesmij. Zbralo se je mnogo odličnega občinstva, med drugimi sta bili tudi dve pokojnikovi hčerki, katerima je pač srce igralo od veselja in ponosa, ko sta videli, kako proslavlja narod njiju nepozabnega očeta. Župan Mošinsky je govoril primeren govor, a pesnik Hugo Badalić je deklamoval za to slovesnost zloženo pesem. Pač so mnogemu v očeh lesketale solze, ko se je oglasila iz tisoč grl grogovita: „Slava Preradoviću“! Tudi je vsakdo lahko hvaležen darovatelju Miletiću, kateri je podaril svojemu narodu prekrasen in drag spomenik, ne zaradi hvale, nego zato, ker je umel ceniti zasluge pesnika Preradovića za hrvaški narod in za hrvaško lepo knjigo.

Dva večera so predstavljali v gledališču v slavo Preradoviću tudi njegovo narodno dramo: „Kraljević Marko“, katera je bila tedaj prvič na odru. Ta drama je nekaj posebnega; Preradović jo je zložil po lastnem vzoru. Mnogo težave je delala primerna inscenacija, ali po trudu dr. Miletića je bila jako velikanska in bogata. Skladatelj Ivan pl. Zajc je zložil potrebno godbo

v čisto narodnem duhu. Pred predstavo pa je deklamovala igralka Strozzi pesem Ivana Hranilovića: „U čast Petru Preradoviću.“

Tako je minula slovesnost odkritja Preradovićevega spomenika, katere se iz srca veselé tudi bratje Slovenci. Saj je Preradović tudi njim lep vzgled vernega, domoljubnega in mislečega pesnika. In takih pesnikov potrebujemo!

Veselo je iznenadila vsakega pravega prijatelja hrvaškega naroda novica, da bo jugoslovanska akademija izdajala dva prav znamenita in potrebna zbornika in sicer: „Folkloristički zbornik“ in pa „Zbornik povjestnih spomenika književnosti hrvatske u novom vieku“. Folkloristika je nova znanost. Besedo „folklore“ (foklor) je prvi rabil anglež Toms l. 1846. v „Athenäum-u“ za znanje narodnih pripovedek, bajk, pesmij in običajev, v obče za znanost o narodu. Tega naziva so se poprijeli Angleži, a l. 1878. so osnovali tudi društvo „Folklore Society“, katero se bavi z nabiranjem in preiskovanjem narodnega blaga in narodnih običajev. Kasneje so sprejeli ta naziv tudi drugi narodi, a znanost sama se je vedno bolj izpopolnjevala in bistrila ter si pridobila mnogo prijateljev v naobraženem svetu. Sedaj se že v vsakem večjem narodu izdajajo časopisi, kateri se na drobno bavijo s to znanostjo. Tako imajo Nemci svoj: „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde“, Rusi list: „Živaja starina“, Poljaki: „Visla“, Čehi izvrstno urejevani „Český lid“, o katerem je tudi že „Dom in Svet“ jedenkrat nekoliko izpregovoril, in Galicija: „Lud“. Med Hrvati je pripravljaj pot temu zborniku marljivi Ivan

Kukuljević v svojem „Arkivu“, drugače je pa ta znanost med Hrvati precēj zanemarjena. In vendar je narodno življenje Hrvatov tako znamenito, ker se je z malimi izjemami skoraj neizpremenjeno ohranilo iz davnine. Pri Čehih je n. pr. kultura že jako izbrisala prosto-narodni značaj, vendar je zanimanje, katero kaže ves češki narod za to znanost, storilo, da se je letos odprla prekrasna češka narodopisna razstava. Raziskovanja na tem polju nam odkrivajo mnogo znamenitih stvari, ki pričajo o slovanski kulturi v predavnem času. Jugoslovanska akademija je osnovala še o pravem času ta zbornik, kateremu želimo mnogo prijateljev. Delil se bo na tri dele: Pisalo se bo o narodnem življenju v ožjem zmislu, potem o narodnih običajih in nazadnje o dijalektologiji. Ne morem si kaj, da ne bi tu zaželel, da se tudi med Slovenci zapiše in objavi, kar je še kje ohranjenega. Res malo nam je še ostalo, vendar iz lastne izkušnje vem, da je še tu pa tam vendar kaj ostalo. Tako je n. pr. vsak rodoljub veselo pozdravil oni spisek o stavnicah, kateri je prinesel letošnji „Dom in Svet“. In kaj takega bi se še marsikje dobilo.

Tudi drugi zbornik bo jako zanimiv, posebno, ker je akademija zbrala že mnogo gradiva, katero bo tu objavila. To bode posebno koristilo pisatelju zgodovine hrvaške književnosti, ker se bo v tem zborniku zbiralo gradivo počenši od XV. stoletja pa do l. 1860. Mnogi doslej neznani rokopisi in mnoga pisma, katera bodo marsikaj pojasnila, bodo tu zagledala beli dan. Obema zbornikoma želimo obilo sotrudnikov in prijateljev.

Književnost.

Slovenska književnost.

Slovenska knjižnica. Sn. 36. V gradu in pod gradom. Pripovedka. Češki spisala Božena Nemčeva. Poslovenil Petrovič. Ta pripovedka, boljše povest, je v socialnem oziru pomenljiva. Huda so nasprotja „v gradu“ — med visokimi stanovi — in „pod gradom“ — med nizkimi sloji ljudstva. Nasproti si stojita v tej povesti pregrešna razkošnost, ki presega vse meje v napačni pasji ljubezni, in koščeni glad, ki povzroča kolero; kaže se tu odurna stran slabotnih, lokavih in zavistnih duš poleg blagih in neupogljivih značajev zvestobe in dobrotelnosti, šopiri se tu košata oholost proti preprosti ponižnosti. Vendar pa slednjič nadviada krščanska ljubezen, čednost se povzdigne, napuh kaznuje. Sklepni dvogovor v dodatku med čitateljem in pisateljem je posebnost te znamenite povesti. — Čitateljem tega snopiča naznanja uredništvo, da je bilo v dveh

rokah popravljanje jezika v pričujoči povesti in da vsled tega v malenkostih ni doslednosti. Zares je jezik v tej povesti dovolj lep; na str. 32. stoji „primši“ nam. „primši“, na str. 52. bi želeli roditeljski v stavku: „nobena si ni drznila prestopiti vežin (!) prag.“

Val. Bernik.

Izbrane pesmi. Zložil Anton Funtek. V Gorici. Natisnila in založila „Goriška tiskarna“ Anton Gabršček. 1895. 8°. Str. 160. Cena naročnikom Slov. knj. 30, nenaročnikom 50 kr. Čisti dohodek je namenjen Ljubljani. (Slovenske knjižnice 38. in 39. snopič.) — Ker nam ni namen, da bi ob tej ugodni priliki, ko je znani pesnik izdal svoje izbrane pesmi, govorili o splošnih stvaréh in napisali dolgo oceno, povemo ob kratkem svojo misel. — Marsikaj mora razsodnemu čitatelju ugajati v tej zbirki. Pesmi se smejo po vsebini in obliki prištevati boljšim proizvodom našega pesništva; semtertje

Gostilna "pri Sikanu".
Ljubljana po potresu: Delitev jedil na Križevniškem trgu.

** Gostilna "pri Sikanu",
posnena l. 1903.*

se celó nahaja kaka kitica in se dobi kaka misel, ki spada med najboljše naše pesniške plodove. V obliki je naš pesnik natančen in skrben, vendar ne prisiljeno; skrb in preišljenost se vidi v sestavi cele zbirke.

Naš pesnik je lirik. Najrajši gleda v človeško življenje in o njem misli. Pa tudi za narodo ni slep in gluha. Jako rad naredi z jedno, dvema besedama — dejal bi — prizorišče za svoje slike. Ni gostobeseden, ampak opisuje kratko, pa določno. Tudi v „pesmih za priliko“ ponuja umnih in lepih mislij, kar ni lahko.

Posebno to odobrujemo, da je naš pesnik izbiral in nam podal svoje najboljše pesmi. Tudi vsaki pesmi posebej se vidi, da je zanjo izbiral mislij, izbiral obliko. In to načelo se nam zdi pravo. Zato vlada v vsem tem svetu nekak blagodejen mir, čustva so čista, strast miruje. Razven v jedni pesmi ni tukaj onega zoprnega oziranja na strankarsko stališče, ki se je pri nas vgnzdilo kakor trtna uš tudi v leposlovje.

Obzorje pesnikovo je bolj majhno. Njegovo srce se udano klanja božji previdnosti in záupa Bogu v težavah: s tem premaguje tudi nekoliko sentimentalnost.

Pesmi gospoda Funtka so vseskozi umetne; on nima darú, da bi zadel pravo struno narodnega pesništva. Zato tudi njegova pesem ne bo segla globoko med narod, omikancem pa je naša zbirka prav lepo pesniško darilo. *Dr. Fr. L.*

Naše slike.

Današnja številka posvečujemo spominu, da je dné 7. vel. travna Ljubljano obiskal presvetli cesar, in podajemo v ta namen najprej sliko znamenitega umrlega člana naše cesarske hiše, za Štajerce in za nas vse Slovence znamenitega nadvojvode Ivana ž njegovim sinom Franciškom. Živel je poslednjo svojo dôbo v Gradcu; po njem ima veliki graški muzej s knjižnico ime „Joanneum“. — „Campo vaccino“, po naše: „Kravji travnik“ — nekdanji rimski „forum“: koliko spominov nam budi! Ta slika nam pa ne kaže njegove sedanje oblike; dandanes je forum mnogo bolj očiščen in ni nikakor več travnik za krave. — Obče priznavajo velike zasluge, katere si je pridobil sedanji kranjski deželni predsednik, gospod baron Hein, z neumornim delovanjem ob potresu za Ljubljano in Kranjsko. Zato objavljamo danes njegovo podobo. — Več o slikah še v prihodnjih številkah.

Darovi za Marijanišče.

Gospod Martin Malenšek, župnik	gld.	10.—	Gospod Peter Urh, prošt itd.	gld.	10.—
„ Frančišek Marešič, župnik	„	10.—	„ Matej Ropas, glasbar	„	3.—
„ Frančišek Boncelj, župnik	„	—50	„ Ivan Navratil, ravnatelj pri		
„ Jožef Meško, kapelan	„	1.—	najvišjem sodišču	„	5.—
„ Lovro Juvančič, župnik	„	1.—	„ Mihael Sajè, župnik	„	5.—
„ Ivan Feltrin, vikar	„	—80	„ Neimenovan dobrotnik po		
„ Ivan Normali, kapelan	„	2.90	g. dr. I. Kreku	„	5.—
„ Josip Furlani, župnik	„	1.—	„ L. Schlamberger, kapelan	„	1.—
Čast. šolske sestre v Celju v imenu			„ J. Žičkar, župnik v Vitanji	„	1.—
katol. podpornega društva ¹⁾ čisti			Gospdč. Filom. baronica Lazarini	„	5.—
dohodek igrokaza „Elizabeta“	„	100.—	Gospa Marija Blažon, posestnica	„	2.90
			Celjski tretjeredniki po g. p. Gre-		
			gorju Jeniču	„	50.—

¹⁾ Četudi je katol. podporno društvo v Celju, ki vzdržuje slovensko dekliško šolo v Celju, samo jako potrebno podpore, vendar nam je podelilo — kot dar vdove — svoj velikodušni dar. Ker namerja imenovano društvo razširiti svojo lepo šolo, priredilo je loterijo s srečkami po 1 gld. Tudi upravništvo „Dom in Svet“-a ima te srečke za razdajanje in jih po tej poti v korist vrlemu celjskemu društvu priporoča najtopleje. Celjska slovenska dekliška šola je za Celje neizrekljivega pomena, zato naj Slovenci tudi izven Štajerske pridejo celjskemu društvu na pomoč.

Kakor je stanovitna dobrodelnost naših prijateljev, tako je stanovitna in iskrena tudi naša zahvala. Prav sedaj med popraviljanjem zavoda se vidi, kako je poškodovan na vseh straneh. Povračilo dobrotnikom so hvaležna srca naše sirotne dece.

Vodstvo Marijanišča.

Kresne ali ivanjske pesmi belokranjskih kresnic.

(Zapisal Janko Barlè.)

(Konec.)

VI. Podzemeljska kresna pesem.

V Podzémlju, Otoku, Grmu, Zemlju pojó pa kresnice takó:

Bog daj, Bog daj dobro večer,
 Za večerkom bolje jutro!
 Mi smo nocej malo spale,
 Vaš'ga polja varovale.
 Pri vas lepo pometeno,
 Pómeteno, rázmeteno.
 Pómela je lepa Mare ¹⁾,
 Rázmela je lepa Bare. ²⁾
 Pred vrati vam jabka zrasla,
 Pod njo vam je hladna senca.
 V hladni senci posteljica.
 Dajte, dajte, ne štentajte,
 Nas kresnice darovajte:
 Péhar moke, jajca v róke!
 Če ne date vsega tega,
 Vsega tega, gotovega,
 Č'mo vam zeti mlad'ga sinka,
 Mlad'ga sinka za krsníka.
 Č'mo ga peljat v zelen travnik,
 Zelen travnik „pomorovnik“;
 Č'mo mu splesti zelen krancelj,
 Zelen krancelj „pomorancelj“.
 Fala, fala na tom daru,
 S katerim ste nas darovali.

¹⁾ in ²⁾ Imeni hčera.

Daroval vas Bog, Marija,
 Bog, Marija, sveti Ivan.
 Mi se od vas potočimo
 In vas Bógu izročimo,
 Bógu, Bógu in Mariji.

VII. Borštanska kresna pesem.

(Boršt, vas četrť ure od Podzemlja.) Začne se tako-le:

Daj Bog, Marija, jen dober večer,
 Za večerkom bolje jutro!
 Mi smo nocoj malo spale,
 Vaš'ga polja varovale.
 Bolj vašéga, neg' svojéga.
 Pri vas lepo pometeno
 Pómela je lepa Anče
 Pómela je, razmela je.
 Zrasel vam je mladi junak,
 Mladi junak, lepi fantič;
 Treba ga je oženiti
 Z jenom mladom devojčicom.
 Z lepo, tanko in visoko,
 Z lepo, belo in ruméno.
 Dajte, dajte, našo pravdo,
 Dajte, dajte, ne štentajte!
 Če ne daste naše pravde,
 Zet vam čemo mlad'ga sinka itd.

Nastavek in konec je kakor pri Podzemeljski.

Zrna ob poti.

II.

(Spisal dr. Fr. L.)

Kakor je resnično, da je naše življenje potovanje, tako je tudi resnično, da nahajamo in pobiramo ob poti svojega življenja raznovrstna zrna, raznovrstna semena. Prava modrost je ta, da si nabiramo samo dobrih zrn; nespametno pa in nesrečno je, iskati in nabirati slabih zrn pa sejati jih na njivo svojega duha in srca.

Čudno je sicer, vendar pa resnično, da se gremo rajši po slabem semenu, nego po dobrem. Zakaj, tega nas uči navadna prislovica, da je človek bolj nagnjen k slabemu kakor k dobremu. Vsakdanja izkušnja nam potrjuje to resnico. Tako je bilo in tako je: mi pač tega ne bomo premenili.

Za danes bi rad, da bi blagovoljni bralci z mano vred pobrali zrno, ki je neizrekljivo dragoceno, ob enem pa tudi neizogibno potrebno zlasti onim, ki delujejo v javnem življenju. To zrno je nauk Kristusov: Zataji samega sebe!

Zakaj bi pa pobrali prav ta nauk, ki je večini tako zopern?

V mislih so mi oni hudi boji, ki so se bojevali in se še bojujejo med nami; oni udarci, kateri mnogokrat zadenejo celó mirnega človeka, ki se nič ne vtika v neprijateljske razmere raznih narodnjakov; oni boji, ki so semtertje prihruli tudi v naš mirni dom. Vsi obžalujejo ta boj, vendar ga neče biti nikdar konec.

Večkrat je že poudarjal naš list, da morajo tudi v javnosti in v pisateljevanju vseskozi veljati prav tista pravila, ki uravnavajo v obče naše življenje. Če smo dolžni zatajevati se v življenju, dolžni smo zatajevati se tudi v pisateljevanju. Kakor človek — kristijan, tako naj se zatajuje tudi knjiga, tudi časopis.

Izkušnja nas uči, da ravnaajo mnogi pisatelji prav narobe. Večina ne bi nikoli rekla tega, česar se ne boji zapisati; v družbi se sramujejo pripovedniki govoriti tako, kakor pišejo v povestih; v časniških prepirih se mnogokrat kaže tolika strast, kakoršne bi se zaradi spodobnosti gotovo ogibali v ustnem prepiru. Kakor je oni, ki meče kamenje ali strelja od daleč, veliko drznejši kakor oni, ki strelja od blizu, tako so tudi mnogi pisatelji v pisavi drzni, češ, saj me nihče ne vidi, popir je pa potrpežljiv in neobčuten.

Kako napačno je tako ravnanje! Prav v spisih je treba najprej previdnosti, prav v pisanju je treba krepkega zatajevanja.

Ako je spis dober, pomnoži se sad takega spisa tolikokrat, kolikor čitateljev ga bere. Ako

je spis slab, razširi se slabost ali zloba med vse one, ki ga beró. Zato je treba v spisih s stotero skrbjo varovati se hudega in s stoterim trudom prizadevati si za lepe uspehe in sadove.

Ali se pa obvarujemo zla drugače, kakor z zatajevanjem: Ali smo dobri, ako ne krotimo strastij in napačnih želj?

Malokdaj je spis dober, ako nas ni vodilo v njem umno zatajevanje. Človeka tako rada premaga nevolja, jeza, žalost, obupnost, častizeljnost in druga nagnjenja, ki nam niso v čast in prid. Ali naj taka neplemenita lastnost zaide tudi v spis: Ako ima pisatelj bolne oči in vidi vse krvavo, ali naj se tudi bralci preverijo, da je vse krvavo?

O, da bi znali in hoteli pisatelji zatajevati sami sebe! O, da bi hoteli ločiti to, kar se tiče samo njih in je tudi samo v njih, od tega, kar je splošnega in vrednega, da se objavi! Veljak n. pr. ima osebne vzroke in posebne namene: časopis, v katerega spravi proizvode, izvirajoče iz raznih strastij, razširja razdvojenost in sovražstvo na vse strani. Celó pisatelji, ki imajo dobre namene, dadó se premnogokrat premotiti, da spravijo sadove osebne nevolje, napačne in nepremišljene gorečnosti, mržnje in nezaupnosti v javnost in s tem storé mnogo škode.

Kot vzor mi je pred očmi pisatelj jasnega duha in mirnega srca. Kar zapiše, to je dobro premislil. Ko ga je sililo nagnjenje in ko mu je prigovarjala želja, naj zapiše to in ono, ni se udal takoj temu nagibu, marveč je pretehtal poprej vse razloge in preudaril vse posledice. Ne, da bi se takoj poprijel nagiba, ne, da bi si izpolnil željo, marveč kroti in brzda se. Lahko bi pokazal svoj pravični srd v ostri besedi, pa je ne izreče, marveč izbere milejšo; lahko bi se znesel nad nasprotnikom in ga potlačil do tal, a ne stori tega, ampak ga samo resno zavrne; lahko bi pripravil poslušalca v grenko žalost, pa mu prizanaša in ga okrepča s primešanim veseljem. S kratka: Vzor mi je pisatelj, ki se zna zatajevati.

Ko prehiram spise raznih znanih pisateljev in vidim, kako so svojo neukrotljivo in razbrzdano naravo razgrnili v javnosti, pride mi vselej ta-le misel: Za Boga, kako se je treba truditi in truditi, ako hočemo storiti le majhen korak v krepostih! Koliko vaje, koliko ostrosti treba, da odpraviš le jedno napako! V javnosti, v slovstvu, v politiki pa silijo kakor hudourniki na dan neukrotljivi značaji, katerim je drznost prva, a zatajevanje poslednja skrb. (Dalje.)